

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Юридичний факультет
Кафедра соціальної роботи

НАЙДА Іванна Андріївна

**Прогнозування і проектування соціальних змін (на прикладі
Тернопільського району)**

Спеціальність: 7.13010201 – Соціальна робота

Дипломна робота за освітньо кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст»

Студентка групи СРС – 51

І. А. Найда

Науковий керівник

к.психол.н. доц. Бригадир М. Б.

Дипломну роботу допущено

до захисту:

«___» _____ 2012р.

Завідувач кафедри:

_____ А.В. Фурман

ТЕРНОПІЛЬ - 2012

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теретико-методологічні особливості проектування та прогнозування соціальних змін	
1.1 Суть, зміст та концепції проектування.....	7
1.2 Основні поняття, цілі та завдання прогнозування.....	16
1.3 Теоретичні концепції соціальних змін.....	22
Висновки до першого розділу.....	30
Розділ II. Особливості проектування та прогнозування майбутнього	
2. 1 Життєвий цикл проектування.....	32
2.2 Прогнозування соціально-економічних процесів та управління ними.....	39
2.3 Соціальні зміни та соціальний розвиток суспільства.....	47
Висновки до другого розділу.....	57
Розділ III. Прогнозування соціального розвитку у Тернопільському районі	
3.1 Прогнозування соціальних змін у розвитку Тернопільського району.....	59
3.2 Проекти соціального розвитку.....	68
3.3 Управління соціальними змінами на прикладі Тернопільського району..	75
Висновки до третього розділу.....	80
Висновки.....	82
Список використаних джерел.....	85
Додатки.....	91

Вступ

Актуальність теми. Проектування – це науково-теоретична і одночасно практична діяльність, що передбачають створення сценаріїв розвитку соціальних систем, інститутів, соціальних об'єктів, їх властивостей і відносин на основі соціального передбачення, прогнозування і планування. Це забезпечує можливість запровадження різнопланових соціальних інновацій, змін функціонування оточення. При цьому кожна новація піддається науково-теоретичному обґрунтуванню з позицій соціології, соціальної роботи (соціономії), соціальної філософії, політології, конфліктології, регіоноведення, економіки.

Проекти відзначаються високою надійністю завдяки застосуванню під час їх створення методів математичної статистики, математичного моделювання, теорії гри, комп'ютерних технологій. Цим обумовлюється багатоваріативність розвитку соціальних систем із врахуванням всіх потенційних можливостей та обставин.

Соціальне проектування найчастіше пов'язане з пошуком оптимальної мети, яку необхідно обґрунтовувати, а потім втілити у життя. Воно є визначальними сполучними елементом між соціальним прогнозуванням і плануванням із погляду засобів здійснення поставлених цілей. У прогнозуванні ці засоби, як правило, виступають у загальному вигляді, у плані вони максимально конкретизуються.

На сучасному етапі розвитку та становлення суспільства особливого значення набуває проблема проектування соціальних змін та розвитку суспільства. Так як розвиток суспільства відбувається безперервно, даний процес може відбуватись спонтанно без цілеспрямованого втручання, або ж бути контрольованим і керованим. Саме через формування соціальних

прогнозів, а пізніше складання на їх основі проектів розвиток соціуму стає передбачуваним та організованим.

Спроби пізнати закони організації ефективного соціального довкілля робилися науковцями у багатьох напрямках. Так, І. Пригожин та І. Стінгерс розробляють синергетику як науку про самоорганізацію складних систем, вивчають природу, механізми, закономірності і можливості взаємодії людини із середовищем. Їх дослідження доводять наявність безперервних змін соціального довкілля. Пасивне спостереження за ними та очікування приходу закономірних видозмін відбувається в межах еволюційного проектування, де методом спроб та помилок закріплюються позитивні зрушення в суспільстві. Натомість такі тенденції можна передбачати і проектувати з наукових позицій, що дасть змогу і ефективно управляти ними.

Проектування – особливий тип організації мислительної роботи, якому уже понад 5 тис. років. Щоразу появу проектувальної діяльності пов'язують із потребою виходу за стандартні умови, ситуацію, коли не вистачає традиційної організації наявного знання. Проект поєднує в собі жорсткість в організації, та м'якість по відношенню до взаємодії із наявним соціальним контекстом та розумінням ситуації. Проект буде успішним та реальним за тих умов, коли буде відображати ключове слово, яке має мати певні особливості.

В. Л. Глазичев зазначає наступні особливості проекту: вираження в ключовому слові, понятті – яке має володіти очевидністю і будь-яка людина має миттєво реагувати на його зміст і адекватно його сприймати та розуміти; це поняття має братись із буденної культурної мови (воно не має бути із сленгу професіоналів чи науковців); проектна методологія виникає там, де є дефіцит інших форм знання, саме тоді за О.І. Генісаретським виникає проектна готовність.

В культурно-гуманітарному середовищі – кожне явище є унікальним, хоч в ньому можна шукати загальні закони та універсалії. Мислення, культура – це унікальні явища, щоб правильно їх зрозуміти треба щоразу

вибудовувати відповідну стратегію. Так щоб в проекті слово-ключ звучало і розумілось адекватно необхідно врахувати особливості дворівневого існування кожного явища. Перший рівень є соціетальним – де система взаємодій має єдину істину і єдине розуміння, тобто є універсалією. Другий рівень – вітальний, в ньому присутні різні форми життя, які розуміють і трактують інформацію по-своєму, відповідно виникає багатозначність. Саме так пояснює властивості суб'єкта і С. Л. Рубінштейн. Завдання проектувальника, віднайти таке ключове слово (поняття), яке б спонукало до проектної готовності і мало адекватне розуміння в соціумі. Так як людина існує в двох рівнях одночасно.

Аналіз досліджень з даної теми: прогнозування та проектування досліджували багато соціологів, маркетологів та інших вчених. Зокрема Бестужев-Лада, І. В. обґрунтовує поняття нововведення як одного із різновидів проектування, Антонюк С.В. визначає процедуру розробки «правильного» соціального проекту, Осипова Н.П. вивчала соціальні зміни та соціальний розвиток суспільства, а також розглянула чинники, які на нього впливають, Беседін В. Ф. розробив програму проведення прогнозування соціальних змін.

Мета дослідження: теоретико-методологічне та прикладне обґрунтування соціального проектування та прогнозування як методів і способів передбачення соціальних змін й управління ними.

Завдання дослідження:

1. здійснити теоретико-методологічний аналіз соціального проектування та прогнозування як способів організації соціального середовища й управління ним;
2. дослідити процедуру створення та поетапного впровадження соціальних проектів;
3. визначити систему параметрів та критеріїв оцінки якості проектування та прогнозування соціальних змін.

Об'єкт дослідження – зміни в соціальному середовищі.

Предмет дослідження – прогнозування та проектування соціальних змін.

Розділ I. Теретико-методологічні особливості проектування та прогнозування соціальних змін

1. 1. Суть, зміст та концепції проектування

Запровадження інноваційних змін в організаційну схему функціонування соціальних систем пов'язане із процедурами майбутньостворення та конструктивізації. Саме на цьому етапі відбувається поєднання складної системи теоретичних розробок і всеохоплюючої практики. Так як інноваційні ідеї є результатом аналізу та синтезу теорій, завдання кожної з яких покращення функціонування емпірики. Зреалізування їх потенціалу вимагає розробки відповідної методології, а в результаті сукупності методів, зміст яких враховував би всі особливості реформ та умови реального існування об'єкту вдосконалення.

З цивілізаційним розвитком людство створило певні форми передбачення та конструювання майбутнього. Їх можна розділити на донаукові та наукові. До першої групи відносяться: інтуїція, яснобачення, пророцтво, евристичне передбачення письменників, мислителів, фантастів[9].

На сьогодні в науковій теорії і практиці не знайдено пояснення прояву таких здібностей людини до передбачення майбутнього. Вони всі пов'язані спільною властивістю – констатація певних подій у майбутньому, змінити їх часто неможливо, проте можливі варіанти їх уникнення. Розуміння майбутнього в цьому випадку утруднюється розпізнаванням та однозначним трактуванням і розумінням знаків, посилянй і т. ін.

З цього приводу в науковому досвіді існує декілька методів зреалізування інновацій, це план, модель, програма, прожект, проект,

прогноз. Вказані способи є формами конструювання майбутнього, ще не існуючого в різних аспектах буття людини. Їх результати є культурними, так як до них безпосередньо причетна людина, вона витрачає на них свої зусилля, реалізує власні бажання. Наукові передбачення, ґрунтуються на дослідженні, вони надають людям впевненості у спрямуванні природності речей в бажану сторону. Їх завдання поетапне впровадження змін.

Проект – систематизуючий спосіб реалізації певної системи вимірів і критеріїв конструювання із обов’язковим врахуванням технологічних особливостей втілення інновації, її надійності та керованості [25].

З урахуванням основних особливостей і обмежень проектної діяльності як виду діяльності можна дати таке визначення поняття “проект”: це комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей протягом обмеженого часу при обмежених грошових та інших ресурсах.

У сучасному розумінні поняття “проект” тлумачать так:

- це діяльність, захід, що передбачає виконання комплексу певних дій для досягнення певних цілей (одержання певних результатів); близькі за змістом терміни — “господарська діяльність”, “робота (комплекс робіт)”;
- це система організаційно-правових і розрахунково-фінансових документів, необхідних для виконання певних дій або таких, що описують ці дії[24].

Розглядаючи визначення поняття “проект”, Л. Кобиляцький враховує найважливіші особливості і обмеження проектної діяльності. Він зазначає, що донедавна термін “проект” (від лат. *projectus* — кинутий вперед) спеціалісти трактували так: це креслення, пояснювальна записка і кошториси, на основі яких можна збудувати літак, споруду чи завод, або це текст, що передує документу — плану, договору, угоді. Нині словосполучення “здійснити проект”, “спільний проект”, “фінансування проекту”, “проектна команда” мають інший зміст, ніж використовували раніше вирази типу “технічний проект”, “робочий проект”. У сучасному

розумінні проекти — це те, що змінює світ: зведення будівлі, науково-дослідна діяльність, реконструкція підприємства, створення нової організації, розробка нової технології й техніки, спорудження літака, створення кінофільму, розвиток регіону тощо [30].

С. Б. Кримський – зосереджує увагу на методологічних аспектах проектування як способу конструювання та майбутньотворення. Зокрема він зазначає, що проект є переходом від теорії до практики, від минулого до майбутнього, від природного до штучного. Проектування стає найважливішою характеристикою інженерної, соціологічної та художньої свідомості. Завдяки проектам обґрунтовуються процеси «практизації» теоретичних розробок, заповнення гносеологічного інтервалу між теорією та практикою інтегрованою практико-перетворювальною діяльністю [35].

На думку К. Кантора та В. Сидоренко культура має перебувати у проектному стані, що забезпечить здійснення надзвичайних задумів цивілізації [28].

Таким чином, проект — це сукупність дій і завдань, що внаслідок їх унікальності й неповторності має такі відмітні ознаки:

- чіткі цілі, що досягаються одночасним виконанням певних технічних, економічних та інших вимог;
- внутрішні та зовнішні взаємозв'язки завдань, робіт, операцій і ресурсів, що потребують чіткої координації у процесі реалізації проекту;
- визначені терміни початку й завершення проекту та обмеженість ресурсів;
- визначений ступінь унікальності проекту та умов його здійснення.

В школі Г. П. Щедровицького пропонують відмовитись від директивної ролі проектувальника, який все визначає (стратегію, технології, параметри і ін.), і перейти до концепції участі і ідеї соціально-педагогічної дії. При цьому в ході самого проектування і реалізації віднаходяться параметри соціального життя. Окрім того постає ідея перманентного проектування, твориться один

проект, він є поштовхом для другого, третього, а вихідний проект переглядається.

Проектування — це складна, творча діяльність, яку спрямовано на вибір найкращого варіанту майбутніх дій для досягнення основної мети. Воно конструює модель соціальної системи, яка будується, визначає її соціальні характеристики [40, с.18].

До проектування, як правило, залучається велика кількість найкваліфікованіших фахівців, бо в цьому процесі багато що залежить від особистості проектанта, його здатності грамотно й нестандартно мислити.

Об'єктами проектування можуть бути соціальні інститути, явища, процеси [40, с.20].

Проектування може бути зв'язане з удосконаленням функцій таких соціальних інститутів, як економіка, політика, освіта тощо, зі створенням умов для ефективної діяльності в будь-якій сфері. Тому актуальності набуває саме соціальне проектування, завдання якого удосконалення дійсності, конструювання сприятливого майбутнього для людини.

Соціальне проектування має орієнтуватися не на суб'єктивні бажання, а на знання об'єктивних законів соціального розвитку та наукові методи [28].

Соціальне проектування бере свій початок з розробки інновацій та інноватики в соціальній роботі. Дослівний переклад англійського слова “innovation” — введення нового в практику. Узагальнене визначення може бути таким: інновація (нововведення) — це внесена, впроваджена в практику новинка, завдяки якій відбуваються позитивні зміни і досягається необхідний ефект. Інновація — це продукт уяви, наслідок фантазій щодо можливих змін у технології того чи іншого процесу чи способу дій, це нові ідеї, які можна практично використовувати, це зміни й перетворення, що призводять до вдосконалення діяльності [11, с.38].

Соціальний проект — це сконструйоване ініціатором проекту соціальне нововведення, метою якого є створення, модернізація або підтримання в середовищі, що змінюється, матеріальної або духовної цінності. Це

нововведення мусить мати просторово-часові кордони, а його вплив на людей визнаватися позитивним за соціальним значенням. Проекти надають можливість апробації (пілотування) ідей, пошуку та концентрації відповідних ресурсів[45].

Щоб відокремити проектування від інших видів майбутньостворення науковці визначили наступний перелік його якісних ознак:

- наявність мети, щодо зміна ситуації, вирішення проблеми, появи чогось нового;
- визначена тривалість – встановлені терміни початку і завершення;
- забезпечення необхідними ресурсами;
- наявність критеріїв і показників вимірювання продукту або результату;
- процес управління проектом – керівництва всіма роботами над проектом від початку до завершення.

Управління, як ознака проекту включає три основні види діяльності:

- 1) планування, тобто продумування, того що хочеться побачити після реалізації проекту;
- 2) організація, тобто розподіл обов'язків між членами проектної команди;
- 3) саме управління [49].

У новій парадигмі мислення увага приділяється не стільки зв'язку цілі проекту і його досягнення, а моралі проектування та технологіям, які використовуються при його реалізації. Вони визначаються при детальному вивченні наслідків зреалізування інновацій для ціннісної сфери.

Проблема бажаного стану суспільства набула ознак екофобії. Соціальний проект не має порушувати рівновагу в системах „людина-природа”, „людина-людина” – така концептуальна установка призведе до утвердження екологічно орієнтованих параметрів, які будуть визначальними в оцінці соціальних проектів. Ці нові параметри відображають:

- мультиплікаційний (багатофакторний, множинний за наслідками) ефект будь-якої запланованої зміни, так як зачіпаються потреби, інтереси, цінності соціальної групи;
- враховують кумулятивний (накопичувальний) характер наслідків, до яких призводить люба інновація.

Сьогодні досягнення мети є недостатньою характеристикою ефективності роботи в соціальній сфері. В цьому контексті визначають такі концепції проектування:

- об'єктивно-орієнтована концепція;
- проблемно-орієнтована концепція;
- суб'єктивно-орієнтована концепція.

Найбільш поширений об'єктно-орієнтований підхід до соціального проектування (термін Т. М. Дрідзе). Цей підхід був закріплений в теоретичних розробках 1970-1980-х років (Г. А. Антонюк, Н. А. Аітов, Н. І. Лапін, Ж. Т. Тощенко, І. В. Бестужев-Лада та ін.). Соціальний проект, з позицій такого підходу, має на меті створення нового або реконструкцію наявного соціального об'єкта. Об'єктом може бути деякий споруду, але також і соціальні зв'язки, відносини.

За визначенням Ж. Т. Тощенко, «соціальне проектування - це специфічна діяльність, пов'язана з науково обгрунтованим визначенням варіантів розвитку нових соціальних процесів і явищ і з цілеспрямованим докорінною зміною конкретних соціальних інститутів». Соціальне проектування розглядається як специфічна планова діяльність, суть якої - у науково обгрунтованому визначенні параметрів формування майбутніх соціальних проектів або процесів з метою забезпечення оптимальних умов для виникнення, функціонування та розвитку нових або реконструйованих об'єктів. У силу цього, зокрема, діапазон соціальних проектів «повністю збігається з діапазоном соціальних прогнозів і соціальних нововведень» [58, с.7].

До проектів висуваються такі вимоги: визначеність, наукова обґрунтованість, зв'язок із управлінням суспільством. Відтак проектування це відповідальний етап, який вимагає знання законів соціального розвитку, тому воно не може опиратись на суб'єктивні бажання та прагнення людей. Позбавитись суб'єктивності в проектуванні можна лише опираючись на наукові методи.

Специфіку об'єктно-орієнтованого підходу складає уявлення про закономірний характер проекту, про його наукової обґрунтованості як об'єктивності. Тут і виявляється слабкість концепції. Проблема полягає в тлумаченні об'єктивності та науковості в соціальній сфері. Наукова обґрунтованість проектного об'єкта, таким чином, доказова лише в самих загальних положеннях і спірна щодо конкретного управлінського рішення .

Для проблемно-орієнтованого підходу характерні:

- 1) розгляд об'єктивних і суб'єктивних чинників соціального відтворення в якості рівноправних;
- 2) розуміння проектування як органічного і завершального етапу соціально-діагностичної роботи;
- 3) зосередження на зворотному зв'язку між діагностичної та конструктивної стадіями процесу вироблення рішення [5, с.27] .

Перевагами методу є: локалізація завдань соціально-проектної діяльності; відпрацювання нормативних аспектів проектування соціальних об'єктів. Проблемою є трактування об'єктивності і науковості в соціальній сфері. Наукова обґрунтованість об'єкта проектування достеменна лише в окремих загальних положеннях і спірна по відношенню до визначеного управлінського рішення.

У 1986 р. на базі Інституту соціології РАН створений Міжгалузевий науковий колектив „Прогнозне соціальне проектування: теорія, метод, технологія”, який працював під керівництвом Т.М. Дрізде. Вони сформуливали концепцію прогностичного соціального проектування, теоретико-методологічною основою якого є проблемно-орієнтувальний (проблемно-

цільовий, прогнозний) підхід. Завдання цього дослідження – розробити фундаментальну теорію і методологію прогнозної соціально-проектної діяльності як специфічної соціальної технології, яка орієнтована на інтеграцію гуманітарного знання в процесі створення варіативних зразків вирішення поточних і перспективних соціально значимих проблем із врахуванням соціально-діагностичних досліджень, доступних ресурсів і цілей розвитку соціальної ситуації.

Для цього підходу характерно:

1. вивчення об'єктивних і суб'єктивних чинників соціального відтворення як рівноцінних;
2. розуміння проектування як органічного і завершеного етапу соціально-діагностичної роботи;
3. акцент на зворотному зв'язку між діагностичною і конструктивною стадіями процесу відпрацювання рішення [65].

Це дає змогу визначити специфіку цього підходу в його проблемній (цільовій) орієнтації. Концепція має чітко виражену еколого-гуманітарну спрямованість, що, зокрема, виявилось в одному з крупних теоретичних досягнень проблемно-орієнтованого підходу — розробці питань *соціальної інфраструктури* у зв'язку із задачами соціального проектування.

На цьому еколого-гуманітарному фоні в концепції розвинутий найважливіший принцип сучасної соціально-проектної діяльності — *принцип соціальної участі* (участі всіх суб'єктів, зацікавлених у виробленні рішень, що зачіпають їх долю, шляхом перманентного розширення «комунікативного кола» з поступовим «втягуванням» в нього все більшого числа осіб з їх «різномотивованими» критеріями оцінки соціальної ситуації і соціальне значущих рішень).

Недоліком цього підходу є відсутність технології проектної діяльності, вона лише представлена на рівні принципів, тим самим обмежуючи коло людей які б могли займатись проектувальною діяльністю (це лише фахівці прогнозного соціального проектування).

Суб'єктно-орієнтувальний підхід – теоретично узагальнює досвід соціального проектування на рівні розробки і реалізації. Друга його назва – тезаурусний – пов'язана із використанням в ньому механізмів соціальної і культурної орієнтації.

Суб'єктно-орієнтований підхід до соціального проектування базується на визнанні тезауруса творця проекту основним джерелом проектної ідеї. Цим не применшується значення об'єктивних чинників розробки і здійснення проекту (нагальна суспільна проблема, високий попит на послуги, що надаються, замовлення, наявність ресурсів і т.ін.), і зокрема тієї обставини, що в результаті здійснення проекту виникає новий або трансформується соціальний об'єкт, що був. Суб'єктно-орієнтований підхід не усуває причинності і обумовленості проектів і проектної діяльності, а ідея тезаурусів не означає втрати зв'язку з соціальним середовищем. Навпаки, тезаурусний підхід дозволяє обґрунтувати різноманіття і багаторівневність соціально-проектної діяльності, зрозуміти причини неспівпадання задуму і виконання, провалу «сильних» і успіху «слабких» проектів.

Тезаурусний підхід до соціального проектування ефективний в умовах ринкової економіки. Суб'єктна орієнтація проекту, його зв'язок з тезаурусом ініціатора — не єдина характеристика творчої свободи, реалізованої в проекті: у виборі або відкиданні даного проекту виявляється творча свобода інших суб'єктів життєдіяльності [39].

1.2. Основні поняття, цілі та завдання прогнозування

Здатність передбачати перебіг подій у всіх народів здавна вважалася ознакою розуму та обдарованості — досить вдуматися у зміст слів «далекоглядний» і «недалекий», щоб переконатися в цьому. Кожна людина, незалежно від бажання, підсвідомо або свідомо прогнозує наслідки своїх дій, щоб запобігти негативним виявам їх і максимально використати позитивні умови майбутнього, а також змінити на краще передбачуване майбутнє. Прогнозування здійснюють уряд, державні підрозділи різного рівня, приватні організації та підприємства. Вони розв'язують однакові проблеми, а саме: аналізують темпи зростання внутрішньої та світової економіки, рівень інфляції, ціни й доступність праці та капіталу, рівень курсу обміну валюти тощо, адже точне передбачення майбутнього підвищує ефективність процесу прийняття рішення.

Механізм джерела передбачення завжди був надто загадковим, тож прашури без вагань відносили його до низки надприродних. На ранніх стадіях розвитку людського суспільства до пророкувань вдавалися окремі особи, які втілювали еліту (жерці, шамани тощо). Найвідомішою в історії стародавнього світу є група жерців із храму у Дельфах, так званий «дельфійський оракул». Із часом до процесу передбачення подій залучалося дедалі більше людей. Відмінність прогнозу від пророкування (віщування) полягає в тому, що прогноз має властивості наукового результату, тобто його можна обґрунтувати й повторити без автора. Пророцтво сприймають на віру — як данину. Між прогнозом і пророцтвом перебуває експертна оцінка, тобто прогноз фахівця в певній галузі, складений на підставі його уявлень стосовно аргументованого ймовірного розвитку прогнозованого процесу. Зазвичай, такий прогноз ураховує багато чинників, які слабо формалізуються або не підлягають вимірюванню, але більш-менш увиразнюються завдяки поясненням експерта.

Прогноз – поєредня оцінка деякої події, відповідно до її внутрішнього часу. Знаючи, як розвивалось певне явище в минулому, ми можемо спрогнозувати його стан в майбутньому, через математичний розрахунок середньостатистичних показників. Вони будуть достовірними і справедливими, якщо не будуть відбуватись зміни в довкіллі [1].

Виокремлюють два види прогнозів: інтерполяція (коли відомі значення якісних показників початку розвитку явища і його теперішнього стану, або завершення, тоді можна спрогнозувати як явище розвивалось в цьому часовому проміжку); екстраполяція (коли не відомо як почало розвиватись явище, чи навпаки чим це завершиться). Саме у випадку екстраполяції застосовують науковий прогноз. Успішність прогнозування події буде залежати від того, скільки чинників на неї впливає.

Якщо явище, яке ми прогнозуємо перебуває в стабільному середовищі, прогноз буде правдивим. Якщо ж об'єкт знаходиться у мінливому середовищі прогнозні передбачення стають неокректними.

Коректно спрогнозувати майбутнє можна за таких умов:

- 1) об'єкт є вже реально існуючим;
- 2) він цілісний і єдиний;
- 3) стійкий дозмін довкілля.

Прогноз – це передбачення не лише в реальному (звичайному) часі, за годинами (відліком) зовнішнього середовища, і якому перебуває система, але і у внутрішньому, за годинами, що фіксують перебіг часу самої системи, безвідносно до її зовнішнього середовища. Внутрішній час співвідноситься із звичайним. Але, що таке звичайний час, ані фізики, ані філософи не знають. Сама дивна властивість часу – його спрямованість від минулого до майбутнього [3].

Закономірності прогнозування вітчизняні дослідники почали з'ясовувати лише впродовж останніх десятиліть. Цей факт пояснюється слабкою потребою в минулому практичної економіки в прогнозах, які б відображали реакцію об'єкта на управління. Постійний соціальний розвиток

суспільства потребує невинного ускладнення процедури управління. За ринкових умов прогнозування стає одним із вирішальних наукових чинників формулювання стратегії й тактики суспільного розвитку. Соціальні прогнози необхідні для визначення можливих цілей розвитку суспільства, забезпечення досягнення їх, сприяють зростанню економічних ресурсів для здійснення найімовірніших та економічно ефективних варіантів довготермінових, середньотермінових і поточних програм, обґрунтуванню основних напрямів економічної й технічної політики, вможливають передбачення наслідків рішень і заходів, що їх вживають у кожний поточний момент.

У наш час прогнозування соціальних процесів сформувалося у спеціальність, виникла нова галузь науки зі своєю специфічною методологією. Розроблення теорії та методів прогнозування соціальної сфери дає змогу уникати експериментів над живими людьми, застосування нових технологій і сучасної обчислювальної техніки в цій царині, забезпечує вибір раціонального способу управління суспільством.

Прогноз — науково обґрунтоване судження стосовно можливих станів об'єкта в майбутньому, альтернативні шляхи й терміни їх здійснення. Прогноз має випадковий характер, та оскільки він будується на підставі аргументованих наукових уявлень про стан і розвиток об'єкта, здійснення його є доволі ймовірним. Самі розробники прогнозу оцінюють його як очікуваний, імовірний стан об'єкта в майбутньому [4].

Процес розроблення прогнозів називають прогнозуванням. Подібно до будь-якого процесу трудової діяльності (зокрема й творчої) характер прогнозування визначають його суб'єкт і об'єкт, застосовувані засоби й методи, а також навколишнє середовище.

Суб'єктами прогнозування соціального розвитку є органи державної влади й місцевого самоврядування, корпорації й підприємства, також науково-дослідні й консалтингові організації, окремі експерти, яких залучають для розроблення й упровадження прогнозів.

Об'єктом соціального прогнозування є соціальні процеси — тобто сукупність економічних (процеси між людиною та природою, які здійснюються за допомогою засобів праці з метою створення матеріальних продуктів виробничих процесів) і соціальних (процеси взаємовідносин між людьми щодо забезпечення виробництва) процесів формування та функціонування соціально-економічної системи, які характеризують динаміку зміни її параметрів на певному рівні господарювання.

Взаємодія різноманітних процесів зумовлює утворення комбінованих видів: інформаційно-економічних, виробничо-економічних, інноваційно-економічних (у сфері природних процесів), політико-економічних, соціальних та організаційно-економічних (у сфері суспільних процесів). Зв'язок між природними й суспільними процесами опосередковують процеси ринкового та інституціонального регулювання [7].

Предметом соціального прогнозування є пізнання закономірностей соціальних процесів у майбутньому, дослідження способів розроблення прогнозів.

Метою соціального прогнозування є створення наукових передумов для прийняття управлінських рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Ці передумови передбачають:

- науковий аналіз тенденцій зміни соціальних процесів;
- варіантне передбачення розвитку соціальних процесів з огляду на наявні тенденції й окреслену мету;
- оцінювання ймовірних наслідків ухвалюваних рішень;
- обґрунтування напрямів соціального та науково-технічного розвитку.

Завданням соціального прогнозування, з одного боку, є з'ясування перспективи найближчого або віддаленішого майбутнього, вважаючи на реальні процеси сьогодення, а з іншого — сприяння розробленню оптимальних програм і планів економічного та соціального розвитку об'єкта, що має ґрунтуватися на пропонованому прогнозі й враховувати оцінку прийнятого рішення з позицій його наслідків у прогнозованому періоді [54].

Стратегія соціального розвитку — це наука і мистецтво розроблення сукупності концептуально взаємопов'язаних довготермінових рішень, спрямованих на системне використання політичних, економічних, технологічних, соціальних, психологічних, організаційних та управлінських чинників для реалізації соціально-економічної політики, здійснюваної органами виконавчої влади в межах чинного законодавства.

Стратегія соціального розвитку невід'ємна від стратегії економічного розвитку. Це зумовлено спільною глобальною метою стратегії соціального розвитку на сучасному етапі — забезпечити стале економічне зростання за умов випереджувальних темпів зростання реальних доходів громадян і використання їхнього трудового потенціалу. Така постановка глобальної мети пов'язана із тим, що головним чинником, що об'єктивно стримує розвиток виробництва споживчих товарів і послуг, є неприпустимо низький рівень платоспроможного попиту більшості населення і невпинне відставання від розвинених країн за рівнем продуктивності й ефективності праці.

З огляду на ситуацію, що характеризується кризовим станом економіки та рівня життя населення й сфери праці, визначають цілі й підцілі соціального розвитку. Досягнення цілей та під цілей буде сприяти соціально економічному розвитку країни. Схематично це можна представити у вигляді дерева цілей (див. рис. 1.1) [6].

Реалізація вказаних цілей зумовлена похідними від них підцілями, досягнення яких передбачає підвищення рівня ефективності функціонування усієї системи. Так, для забезпечення сталого економічного зростання

необхідна ефективніша економіка, ефа ця та ефективний соціальний захист.

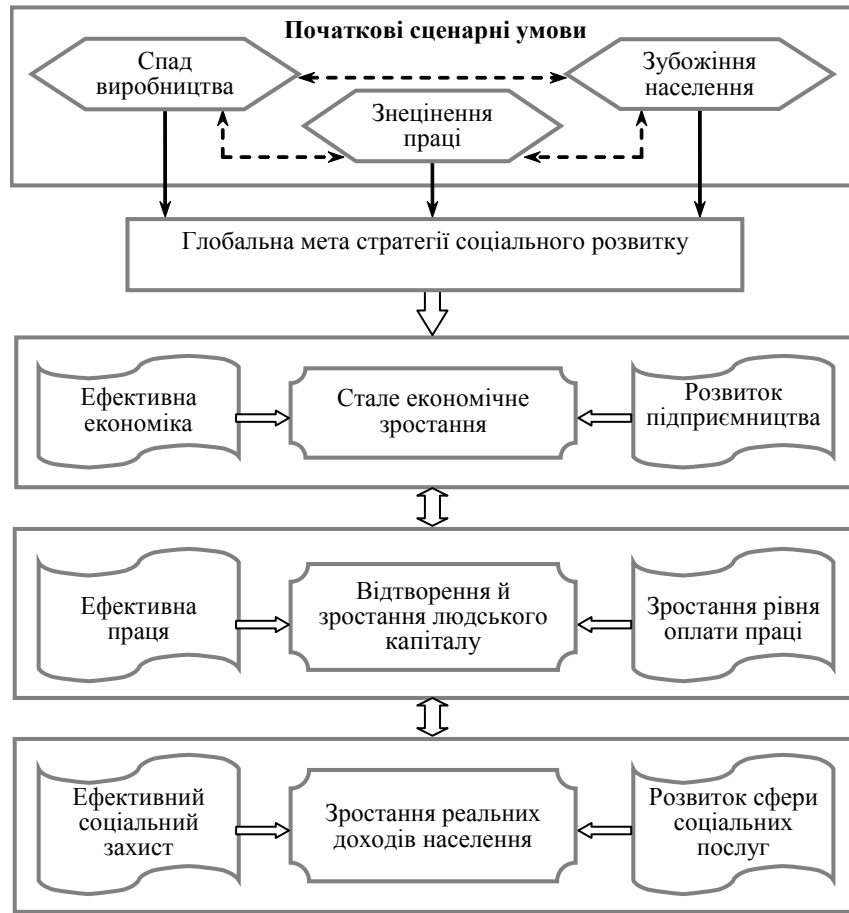

Рис. 1.1. Дерево цілей соціального розвитку

1.3. Теоретичні концепції соціальних змін

У соціальній сфері не існує незмінних об'єктів і суб'єктів. Тому явища суспільного життя слід розглядати не тільки в статичному стані, а насамперед у динаміці. Соціальна динаміка разом із соціальною статикою були основними напрямками соціологічного аналізу О. Конта. Ідеї динамізму соціальних процесів сповідував і Г. Спенсер, який сформулював ключові положення еволюціонізму як методологічного фундаменту соціології. Значну увагу аналізу динаміки суспільного розвитку приділяв К. Маркс, створивши теорію суспільної формації, у межах якої виокремив етапи послідовного розвитку суспільства [22].

У середині ХХ ст. на зміну пануючим у західній соціології структурно-функціоналістським ідеям стабільності й непорушності існуючого порядку прийшли критичні ідеї (Г. Беккер, У. Мур, Н. Смелзер та ін.) про необхідність фундаментальних соціальних змін у суспільстві. Якщо у функціоналізмі соціальні зміни ототожнювалися з адаптацією, то його опонентами вони розглядались як реформістська перебудова.

Поняття «соціальні зміни» у вітчизняній соціології вживалось рідко. Звичнішим було поняття «соціальний розвиток», яке характеризує лише певний вид соціальних змін, спрямований на вдосконалення, ускладнення. Поняття «соціальні зміни» і «соціальний прогрес» не тотожні. «Прогрес» виражає ціннісну характеристику, зміни в бажаному напрямі. Але багато соціальних змін не мають чіткого спрямування. Тому в сучасній соціології віддають перевагу нейтральному поняттю «соціальні зміни», яке не має в собі оціночного компонента і охоплює широке коло різноманітних соціальних змін безвідносно до їх спрямованості [57].

Соціальні зміни — процес виникнення нових явищ, структур, характеристик у різних соціальних системах і підсистемах під час їх взаємодії [22] .

Це поняття фіксує факт зрушення, зміни в широкому розумінні слова. Соціальні зміни відбуваються на рівні міжособистісних відносин, на рівні організацій та інститутів, малих і великих соціальних груп місцевому, соціетальному та глобальному рівнях.

Соціологія аналізує різні типи соціальних змін: еволюційні й революційні, короткострокові й довгострокові, організовані й стихійні, насильницькі й добровільні, усвідомлені й неусвідомлені, а також зміни на рівні індивіда, групи, організації, інституту, суспільства та ін.

Серед багатьох макросоціологічних теорій соціальних змін розрізняють три групи: соціокультурні, індустріально-технологічні та соціально - економічні [34] .

Соціокультурні теорії: на передній план вони висувають зміни в соціокультурній сфері — світогляді, релігії, системах цінностей, менталітеті соціальних груп, суспільств та епох. Такі зміни вважаються найфундаментальнішими, що визначають усі інші зміни у суспільстві. Серед цієї групи теорій своєю ґрунтовністю виділяється теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна.

Індустріально-технологічні теорії: вони інтерпретують соціальні зміни як похідні від змін в технології матеріального виробництва. Індустріальну (промислову) технологію розглядають як фундамент, на якому відбуваються зміни, і як головне джерело їх. До цієї групи відносять теорії «стадії економічного росту» (І. Росту), «єдиного індустріального суспільства» (Р. Арон), «постіндустріального суспільства» (Г. Белл, З. Бжезинський, А. Турен), «кінця ідеологічної ери» (Д. Белл, М. Ліпсет).

Соціально-економічні теорії: найпоширенішими серед них є марксизм. З його точки зору (К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін) вирішальним фактором

соціальних змін є економічний розвиток, точніше — діалектика взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин.

Кожна з названих груп теорій має свої переваги, але жодна не може розглядатись як вичерпна.

Важливим чинником соціальних змін є політична діяльність. У політичній сфері взаємодіють різні види політичних та соціальних інститутів: держава, політичні партії, соціальні спільноти, засоби масової інформації тощо. Їх взаємодія впливає на характер політичних рішень, які в свою чергу впливають на соціальні процеси. Для сучасних демократичних держав характерна наявність двох основних типів політичних факторів: а) політичні рішення, тобто рішення органів влади, що безпосередньо орієнтовані на проведення певних соціальних змін (наприклад, прийняття нового законодавства щодо пенсійної системи). Такі рішення у сукупності формують соціальну політику; б) політичні умови, тобто наявні можливості реалізації певних соціальних змін, зумовлені чинниками, що існують поза політичною системою суспільства. Найважливішим елементом цих умов є існуюча система законодавства та стандарти його застосування, що є типовими для органів влади. Таким чином, можна стверджувати, що політичні фактори можуть впливати на соціальні зміни як безпосередньо (на основі політичних рішень), так і опосередковано (як політичні або політико-правові умови) [37].

Важливі чинники соціальних змін формуються у духовній сфері суспільства. Це перш за все ідеологія. Історія свідчить, що найвагомим за своїми наслідками соціальним змінам передувало формування їх ідеологічних обґрунтувань. Так, соціалістична революція в Росії мала таке обґрунтування в ідеології марксизму. Сила цього ідеологічного фактора підтверджується масштабністю (а зараз ми розуміємо — і трагічністю) цієї революції. Але не лише в масштабних соціальних змінах діє ідеологічний фактор. Навіть локальні соціальні зміни, якщо вони зачіпають інтереси певних соціальних спільнот, супроводжуються інтенсивними ідеологічними

процесами. Адже саме на рівні ідеології формується сама ідея (програма) змін. Не випадково, що соціальні зміни досить часто супроводжуються ідеологічними конфліктами, коли вступають у суперечність різні уявлення про характер та спрямованість (бажаність — небажаність) змін, які є у різних спільнот і які пов'язані з конкретним процесом змін. Наприклад, проведення приватизації у постсоціалістичних країнах супроводжувалося досить гострими ідеологічними дискусіями, які мали безпосередній вплив на хід цих процесів [42].

На основі теорій розготнулось створення моделей можливого розвитку суспільства. Серед них визначають: еволюційну, циклічну, функціоналістську, конфліктологічну.

Більшість соціологічних теорій XIX ст. виходили з ідеї, що соціальна еволюція аналогічна еволюції біологічній. Так, Герберт Спенсер, наполягав на тому, що держава не повинна втручатися у суспільне життя, щоб не порушити вільного природного суспільного поступу. Він вважав "боротьбу за існування" і "виживання найбільш пристосованих" основними законами природи і прирівнював цю боротьбу до "вільної конкуренції": найбільш пристосовані індивіди і соціальні інститути виживуть, а непристосовані — з часом звикнуть.

Найбільш яскравим послідовником Спенсера в розробці теорії соціальних змін був американський соціолог Лестер Уорд. Він наповнив концепцію еволюціонізму гуманістичним змістом, вважаючи, що в основу теорії мають бути покладені принципи не "біології", а "психології", оскільки люди є не об'єктами, а суб'єктами соціальних змін. Тобто суспільне життя відрізняється від природних процесів тим, що воно регулюється волею людини. Таким чином, природний розвиток залежить від людської волі і розуму. Якщо для природи характерна стихійна (сліпа) еволюція — "генезис", то для суспільства — "телезис" (запланована, керована).

Більшість сучасних науковців дотримуються концепції, що еволюція не є однобічно спрямованою, а відбувається одночасно у багатьох напрямках.

Вони також визнають, що зміни не обов'язково передбачають прогрес. Сучасні американські соціологи Герхард і Джін Ленські вважають, що зміни в соціальній організації суспільства не завжди приносять людству більше щастя чи задоволення. На їхню думку, еволюція суспільства залежить, насамперед, від рівня розвитку технології і способу економічного виробництва, а не від загадкових законів природи і тому кожному суспільству властиві власні шляхи розвитку [54].

Прихильники циклічної моделі вважають, що лінійного прогресу не існує, а натомість є цивілізаційні цикли, у межах яких повторюється історія. Протягом усієї історії людства існує певна кількість цивілізацій (Освальд Шпенглер у книзі "Занепад Європи" виділяє вісім цивілізацій, а Арнольд Тойнбі в праці "Осягнення історії" — 37).

Функціоналістська модель – її найвідомішим представником є Толкотт Парсонс. Для цієї моделі центральним є поняття суспільства як системи взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів. Ця система прагне до рівноваги. Зміни відбуваються тоді, коли рівновага порушується: система змушена відновлювати рівновагу. Суспільства є консервативними і не сприймають зміни, які виводять їх із стану рівноваги.

Поштовх до соціальних змін виходить від матеріальної культури, нематеріальна культура змушена на них реагувати. Наприклад, винахід автомобіля привів до ряду соціальних змін: з'явилися нові галузі виробництва, автомобільні шляхи, нові форми архітектури, новий стиль життя, нові проблеми, одна з яких — забруднення навколишнього середовища.

Ортодоксальні марксистки вважають джерелом розвитку суспільства класову боротьбу експлуатованих проти експлуататорів. Результатом зіткнення антагоністичних класів є не компроміс, а цілком новий, народжений у боротьбі, суспільний лад.

Однак навіть деякі прихильники марксистської теорії вважають точку зору свого учителя про те, що вся історія людства є історією класової

боротьби, надмірно спрощеною. Такі конфліктологи, як Льюїс Козер, Ральф Дарендорф переконані, що й інші типи конфліктів у суспільстві є не менш важливими, а іноді і важливішими за класові. Мова йде про конфлікти між націями, релігійними групами, різними культурними спільнотами.

Оригінальну концепцію, в межах конфліктологічної моделі, запропонував американський дослідник Семюел Хантінгтон. Вона отримала назву концепція "зіткнення цивілізацій". Хантінгтон вважає, що на цьому етапі історичного розвитку головні конфлікти виникатимуть не між соціальними класами чи економічними або політичними угрупованнями, а між народами, які належать до різних цивілізацій. Головних цивілізацій, на думку Хантінгтона є сім або вісім: західна, конфуціанська, японська, ісламська, індуська, слов'янсько-православна, латиноамериканська і, можливо, африканська [23].

Процеси економічного розвитку і пов'язаних з ним соціальних змін відривають людей від прадавніх джерел їхньої самобутності, а також послаблюють національну державність, як одну із її джерел. Тому відбувається процес десекуляризації — повернення до релігії, як головної ідеології, яка створює базис для збереження або відродження самобутності.

Культурні, в тому числі й релігійні, незгоди і розбіжності є найменш мінливими, тому вони не так легко піддаються компромісам і примиренню, як політичні чи економічні. Комуністи можуть стати демократами, багаті — бідними, чи навпаки, але азербайджанці не можуть стати вірменами, а серби — хорватами. Якщо в класових та ідеологічних конфліктах ключовим було питання "На чиєму ти боці?", і люди могли й справді обирали ту чи іншу сторону, то в конфліктах між цивілізаціями воно звучить "Хто ти такий?". Ще більше, ніж етнічність і культура, здатна загострити стосунки між людьми релігія. За словами Хантінгтона, людина може бути наполовину французом, наполовину арабом і навіть одночасно громадянином двох держав, але неможливо бути наполовину католиком., наполовину мусульманином.

В наукових дослідженнях все частіше піднімається питання про те чи кожна зміна є розвитком? Щодо суспільства, категорія розвитку конкретизується у понятті “історичний прогрес”, однак соціологи розуміли його по-різному. На думку О. Конта (“Курс позитивної філософії”), поступ – це постійне гармонійне вдосконалення різних сторін людської природи відповідно до законів еволюції. Маркс і марксизм у цілому розглядають прогрес як поступальну зміну суспільно-економічних формацій у результаті соціальних революцій. Токвіль вбачає в історичному процесі вдале поєднання соціальної рівності і політичної демократії, що запобігає переродженню соціальної рівності у політичну деспотію. Для Дюркгейма прогрес полягає у зростанні рівня соціальної злагоди. Тьонніс, Зіммель і фон Візе розуміють його як двобічний процес соціальної диференціації та інтеграції, їх узгодженість, органічний взаємозв’язок. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. ряд соціологів (Гумплович, Тард, Бугле) вважали, що історичний прогрес полягає у зростанні економії та збереженні сил, тобто у підвищенні ефективності соціальних дій. Деякі інші мислителі (Уорд, Михайловський) пов’язували соціальний прогрес із збільшенням людського щастя або зменшенням страждань. М. Ковалевський і С. Бугле прагнули поєднати різні ознаки. За критерій прогресу вони брали зростання солідарності, соціабельності та рівності. Де-Роберті вважав, що в основі прогресу лежить нагромадження знань та їх практичного застосування. П. Сорокін ідею прогресу тлумачив як об’єктивне удосконалення всіх сторін суспільного буття і відповідно – зростання суб’єктивного задоволення людини своїм існуванням [15].

У сучасній соціології проблематика дещо втрачає колишню загостреність. Мікросоціологічні концепції (інтеракціонізм, теорія обміну, феноменологія) взагалі уникають її. Довгий час і структурний функціоналізм ігнорував проблему прогресу і звернувся до неї лише у відповідь на гостру критику власних методологічних засад представниками інших напрямів,

насамперед, конфліктуалізму, та й то переважно для того, щоб показати широкі евристичні можливості своєї методології.

Пересторога і деяке упередження з боку переважної більшості соціологів до проблеми розвитку зрозуміла: у її постановці і у способах її розв'язання присутній сильний філософський акцент, що потенційно утримує будь-які можливості для підміни позитивного, емпіричного чи експериментально верифікованого знання умоглядними і спекулятивними міркуваннями універсалістського характеру. Проте цілком ігнорувати її недоцільно. Історичний досвід свідчить, що в різні історичні періоди мали місце якісні зрушення у характері суспільних відносин, у соціальній структурі, інституційних, соціальних процесах. У результаті порушувалася безперервність еволюційного ланцюга, утворювалися якісно нові соціальні порядки. Такі моменти супроводжувалися особливим напруженням, гостротою і невизначеністю соціальної ситуації, кризами і катастрофами. Соціологія не може уникнути розгляду таких історичних трансформацій; вона повинна запропонувати своє тлумачення розв'язання цієї складної проблеми.

Під розвитком у загальному його значенні ми розуміємо всю сукупність економічних, соціальних, політичних і духовних процесів, наслідком яких є якісні перетворення в суспільстві. У вузькому значенні – це, насамперед, принципові зміни в соціальній сфері: суспільних відносинах, соціальній структурі, інституціях і процесах. Тобто – це якісні перетворення, що ведуть до зміни даного типу суспільства, основ соціального порядку і соціальної системи в цілому.

Висновки до першого розділу

В науковому досвіді існує декілька методів зреалізування інновацій, це план, модель, програма, прожект, проект, прогноз. Вказані способи є формами конструювання майбутнього, ще не існуючого в різних аспектах буття людини. Їх результати є культурними, так як до них безпосередньо причетна людина, вона витрачає на них свої зусилля, реалізує власні бажання. Наукові передбачення, ґрунтуються на дослідженні, вони надають людям впевненості у спрямовуванні природності речей в бажану сторону. Їх завдання поетапне впровадження змін.

Проект – систематизуючи спосіб реалізації певної системи вимірів і критеріїв конструювання із обов’язковим врахуванням технологічних особливостей втілення інновації, її надійності та керованості;

З урахуванням основних особливостей і обмежень проектної діяльності як виду майбутньотворення можна дати таке визначення поняття “проект”: це комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей протягом обмеженого часу при обмежених грошових та інших ресурсах.

Проектування — це складна, творча діяльність, яку спрямовано на вибір найкращого варіанту майбутніх дій для досягнення основної мети. Воно конструює модель соціальної системи, яка будується, визначає її соціальні характеристики.

До проектування, як правило, залучається велика кількість найкваліфікованіших фахівців, бо в цьому процесі багато що залежить від особистості проектанта, його здатності грамотно й нестандартно мислити.

Прогноз – поєднання оцінка деякої події, відповідно до її внутрішнього часу. Знаючи, як розвивалось певне явище в минулому, ми можемо спрогнозувати його стан в майбутньому, через математичний розрахунок

середньостатистичних показників. Вони будуть достовірними і справедливими, якщо не будуть відбуватись зміни в довкіллі.

Прогноз – це передбачення не лише в реальному (звичайному) часі, за годинами (відліком) зовнішнього середовища, і якому перебуває система, але і у внутрішньому, за годинами, що фіксують перебіг часу самої системи, безвідносно до її зовнішнього середовища. Внутрішній час співвідноситься із звичайним.

У соціальній сфері не існує незмінних об'єктів і суб'єктів. Тому явища суспільного життя слід розглядати не тільки в статичному стані, а насамперед у динаміці. Поняття «соціальні зміни» у вітчизняній соціології вживалось рідко. Звичнішим було поняття «соціальний розвиток», яке характеризує лише певний вид соціальних змін, спрямований на вдосконалення. Поняття «соціальні зміни» і «соціальний прогрес» не тотожні. «Прогрес» виражає ціннісну характеристику, зміни в бажаному напрямі. Але багато соціальних змін не мають чіткого спрямування. Тому в сучасній соціології віддають перевагу нейтральному поняттю «соціальні зміни», яке не має в собі оціночного компонента і охоплює широке коло різноманітних соціальних змін безвідносно до їх спрямованості.

В наукових дослідженнях все частіше піднімається питання про те чи кожна зміна є розвитком? Під розвитком у загальному його значенні ми розуміємо всю сукупність економічних, соціальних, політичних і духовних процесів, наслідком яких є якісні перетворення в суспільстві. У вузькому значенні – це, насамперед, принципіві зміни в соціальній сфері: суспільних відносинах, соціальній структурі, інституціях і процесах. Тобто – це якісні перетворення, що ведуть до зміни даного типу суспільства, основ соціального порядку і соціальної системи в цілому.

На основі теорій розготнулось створення моделей можливого розвитку суспільства. Серед них визначають: еволюційну, циклічну, функціоналістську, конфліктологічну.

Розділ II. Особливості проектування та прогнозування майбутнього

2.1 Життєвий цикл проектування

Життєвий цикл проектування – це період часу від задуму проектування до його закінчення, який може характеризуватися моментом здійснення перших витрат за проектом (поява проектування) й отриманням останньої вигоди (ліквідація проектування)[63].

Життєвий цикл проектування є концепцією, що розглядає проект як послідовність фаз, подій та етапів, кожна з яких має свою назву та часові межі.

Як правило проектний цикл поділяють на три фази: передінвестиційну, інвестиційну та експлуатаційну, які, у свою чергу, розгалужуються на стадії.

Передінвестиційна фаза включає такі стадії:

- преідентифікація;
- ідентифікація;
- підготовка;
- розробка та експертиза;
- детальне проектування.

Інвестиційна фаза охоплює роботи, які можна об'єднати у такі стадії:

- підготовка і проведення тендерів;
- інженерно-технічне проектування;
- виробничий маркетинг;
- навчання персоналу.

Основними стадіями експлуатаційної фази є:

- здавання в експлуатацію (є граничною між інвестиційною та експлуатаційною фазами, тому може перебувати і в одній, і в іншій);
- виробнича експлуатація;
- заміна та оновлення;
- розширення та інновації;
- заключна оцінка проектування [64].

Дослідження можна проводити у трьох напрямках:

1. Дослідження регіонів (виявлення можливостей у певному регіоні).
2. Виробничі дослідження (виявлення можливостей певної галузі промисловості).
3. Дослідження природних ресурсів, сільськогосподарської або промислової продукції (виявлення можливостей, що ґрунтуються на використанні згаданого).

Мета здійснення таких досліджень – швидко і без значних витрат оцінити найважливіші моменти інвестиційних можливостей.

Під час відбору ідей проектування аналітики стикаються, з одного боку, з необхідністю скорочення кількості ідей, що розглядаються, та, з іншого боку, з потребою детального підходу до відібраних ідей для ретельнішого вивчення цих варіантів і відбору найпривабливішого. Відповідальність, покладена на аналітика в процесі вибору проектування, потребує переконливої мотивації вибору або відхилення будь-якого варіанта проектування.

Під час відбору ідей проектів кількість варіантів, які заслуговують детального вивчення, скорочується до двох-трьох, що дає змогу швидко й без великих затрат оцінити найважливіші моменти інвестиційних можливостей проектування на макро- і мікрорівнях.

Макроекономічний аналіз провадиться, як правило, за трьома напрямками:

- ресурсним, за яким можна оцінити можливості, пов'язані з використанням ресурсів або продукції;

- галузевим, спрямованим на визначення потенціалу певного сектора економіки;
- регіональним, який дає оцінку можливостей певного регіону країни, його потенціалу, привабливості для конкретної проектної ідеї [59].

Метою проведення макроаналізу є розробка інвестиційної пропозиції та збір інформації для потенційних інвесторів.

На цій стадії, крім макроаналізу, необхідно провести мікроаналіз, метою якого є діагностика окремих суб'єктів, які мають потенціал та є інвестиційно привабливими, що дасть змогу сформулювати попередні цілі окремих інвестиційних пропозицій.

Стадія підготовки проектування проходить два етапи: попереднє оцінювання та додаткові дослідження.

Ідея проектування має бути детально розроблена на стадії ретельного дослідження. Тобто перед тим, як вкладати великі кошти в детальну розробку проектування, треба оцінити його ідею за допомогою попереднього аналізу, в результаті якого формулюються основні положення:

- розглядаються всі можливі альтернативи проектування;
- проект може бути спрямований на детальну розробку;
- всі аспекти проектування мають важливе значення з погляду його здійснюваності, та є потреба глибокого вивчення за допомогою функціональних досліджень;

• ідея проектування на підставі наявної інформації може бути визначена як нежиттєздатна чи недостатньо приваблива;

- екологічна ситуація на ділянці запланованого будівництва і потенційний вплив на неї передбаченого виробничого процесу відповідають національним стандартам [62].

Мета підготовки проектування – ранжування і відбір варіантів проектування, які потрібно передати для детальної розробки та його становлення Це може відбуватися, якщо:

- визначено основні та альтернативні варіанти проектування, ідентифіковані основні організаційні й політичні проблеми та віднайдені можливості їх вирішення;

- є результати приблизної оцінки очікуваних витрат і доходів;

- є підтримка з боку політичної влади, яка сподівається отримати вигоду від проектування;

- є підстава й упевненість, що проект матиме надійне фінансування з внутрішніх джерел.

Підготовка проектування дає інформацію щодо таких напрямів дослідження, як:

- стратегія або корпоративні стратегії, межі проектування;

- ринок продукту проектування і концепція маркетингу;

- місцезнаходження, ділянка та довкілля;

- сировина, основні й допоміжні виробничі матеріали;

- проектування і технологія;

- організаційні та накладні витрати;

- трудові ресурси, зокрема управлінські кадри, витрати на оплату робочої сили, потреби в професійному навчанні та витрати на нього;

- графік здійснення проектування і складання бюджету.

Інколи добре виконані дослідження щодо підготовки проектування можуть бути достатнім його обґрунтуванням, проте якщо економічна сторона проектування викликає сумніви, слід неодмінно провести додаткові дослідження за проектом.

На стадії розробки та експертизи готується інформація, необхідна для прийняття рішення про інвестування. Оскільки підготовка проектування – процес, що передбачає повернення до вже опрацьованих етапів, уточнення раніше сформульованих ідей, варто вибрати найраціональніший варіант проектування шляхом зіставлення відібраних альтернатив за їх відносною вартістю й дохідністю та аналізувати з різним ступенем деталізації технічні, екологічні, фінансові, соціальні та організаційні аспекти проектування.

Під час розробки проектування всі припущення, обрані варіанти мають бути описані та пояснені, що дасть змогу зробити проект більш зрозумілим для учасників, насамперед інвесторів. У випадку відхилення проектування через його нежиттєздатність необхідно ретельно описати причини, а не тільки констатувати факт.

На цій стадії визначаються здійснюваність або достатня обґрунтованість проектування в цілому та за його окремими параметрами: технічна здійснюваність, вплив на довкілля, ринкова ефективність, інституційна прийнятність, соціальні аспекти, фінансова та економічна цінність. Усі ці дослідження виконуються з максимальною точністю шляхом добору оптимальних характеристик, що повторюються, з урахуванням зворотних і взаємних зв'язків, включаючи визначення всіх факторів ризику й невизначеності. Так, найбільш прийнятний пакет технічних рішень залежатиме від попиту на продукцію здійснюваного проектування, адміністративних можливостей організації, яка реалізує проект, а також від культурних традицій і соціальної поведінки кінцевих виробників або споживачів. Аналіз здійснюється за такими аспектами:

- комерційним, або маркетинговим;
- технічним;
- інституційним;
- екологічним;
- соціальним;
- фінансовим;
- економічним.

Мета цієї стадії – дати детальну оцінку наявних проектів, вибрати найефективніший, виробити пропозиції щодо фінансування.

Під експертизою проектування розуміють його оцінку зацікавленими або незалежними організаціями за формальними та неформальними критеріями. Завданням експертизи є перевірка раціональності проектування, визначення доцільності його реалізації. Саме на цій стадії приймається

остаточне рішення про прийняття або відхилення проектування. Зазвичай, експертизу виконують за окремими складовими.

Комерційна експертиза провадиться для оцінки прийнятності, доступності та цінової привабливості залучених до проектування ресурсів, ринкових тенденцій і перспектив продукції, яка виробляється, а також цінової політики на товар, що випускається. Особливу увагу експерти приділяють оцінці заходів щодо придбання сировини і матеріалів, а також продажу продукції проектування.

Технічна експертиза насамперед має визначити переваги технічних пропозицій, їх адекватність можливостям місцевих умов і витратам. Технічній експертизі підлягають масштаб проектування, місце його розташування, доступність залучених сировинних матеріалів та обладнання, рівень розвитку виробничої і соціальної інфраструктури, величина витрат і система їх регулювання.

Екологічна експертиза провадиться з метою визначення впливу проектування на екосистему, а також оцінки наслідків негативного впливу проектування на повітряний та водний басейни та ступінь екологічного ризику, пов'язаного з його реалізацією.

Інституційна експертиза, тобто оцінка адміністративно-управлінських аспектів здійснення проектування, виконується з метою визначення можливості реалізації проектування в заданому політичному, економічному та правовому середовищах, а також для встановлення організаційних умов задля успішного досягнення поставлених проектних цілей.

Фінансова експертиза передбачає оцінку фінансової спроможності об'єкта, що здійснює реалізацію проектування, обґрунтованість фінансових прогнозів, здатність своєчасного покриття платежів за позичками, фінансових наслідків проектування для інвесторів, замовників і підприємства, що реалізують проект.

Соціальна експертиза дає можливість визначити масштаби впливу проектування на соціальне середовище, вигоди, які отримують мешканці

регіону від його реалізації, а також можливий негативний вплив проектування на населення.

Економічна експертиза покликана оцінити проект з позиції національних інтересів, суспільства в цілому, а також відповісти на запитання, чи доцільне використання проектом національних ресурсів, чи існують адекватні стимули для різних учасників проектування, що сприяє національному розвитку.

На стадії детального проектування провадиться розробка функціональної схеми і фізичного плану промислового підприємства, необхідних для випуску конкретної продукції, а також визначаються обсяги відповідних інвестиційних витрат та витрат, що виникають на етапі експлуатації [2].

Основною складовою проектування є вибір відповідної технології та планування придбання й освоєння цієї технології і відповідного ноу-хау.

2.2 Прогнозування соціально-економічних процесів та управління ними

Одним з важливих напрямків прогнозування суспільного розвитку є соціально-економічне прогнозування.

Соціально-економічне прогнозування - це процес розробки економічних прогнозів, заснований на наукових методах пізнання економічних явищ і використанні всієї сукупності методів, засобів і способів економічної прогностики [56].

Прогнозування, у тому числі економічне, співвідноситься з більш широким поняттям передбачення як випереджуючого відображення дійсності, заснованого на пізнанні законів природи, суспільства і мислення. В залежності від ступеня конкретності і характеру впливу на хід досліджуваних процесів розрізняють три форми передбачення: гіпотезу, прогноз, план.

За масштабом прогнозування виділяють:

1. макроекономічний і структурний (міжгалузевий і міжрегіональний) прогнози;
2. прогнози розвитку галузевих комплексів (паливно-енергетичного, агропромислового, сфери обслуговування населення та ін.);
3. прогнози галузеві і регіональні;
4. прогнози на рівні окремих підприємств
5. прогнози виробництва окремих продуктів.

За часом: оперативні; короткострокові; середньострокові; довгострокові [41].

Оперативний прогноз має період попередження до одного місяця, короткостроковий — від одного місяця до року, середньостроковий — від року до п'яти років, довгостроковий — від п'яти і більш років. Основними функціями економічного прогнозування є:

- науковий аналіз економічних, соціальних, науково-технічних процесів і тенденцій;
- дослідження об'єктивного розвитку економіки і соціально-економічних явищ у конкретних умовах у певний період
- оцінка об'єкта прогнозування;
- виявлення альтернатив розвитку економіки і соціального розвитку;
- нагромадження наукового матеріалу для обґрунтованого вибору певних рішень [4] .

Соціально-економічне прогнозування має здійснюватись системно, охоплюючи всі можливі аспекти соціального буття. Під системою соціально-економічного прогнозування розуміється певна єдність методології, організації і розробки прогнозів, що забезпечують їх узгодженість, спадкоємність і безперервність. Тому національне прогнозування носить комплексний характер, охоплюючи усі рівні і аспекти розширеного відтворення. Ті або інші приватні національні прогнози, що описують різні сторони економічного зростання, характеризуються відносною відособленістю і мають власний специфічний зміст. Проте вони тісно взаємозв'язані і утворюють цілісну систему, яка може бути представлена у вигляді наступних груп прогнозів.

- Техніко-економічні прогнози досліджують перспективи розвитку народного господарства, його галузей, розміщення виробництва, динаміки техніко-економічних показників виробництва продукції, освоєння її нових видів, фінансування виробництва, структурних зрушень в економіці і - Науково-технічні прогнози розглядають досягнення науково-технічного прогресу, розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, нових видів техніки і технології, визначають наслідки науково-технічного прогресу.

- Соціально-економічні прогнози досліджують питання динаміки рівня життя населення, доходів, споживання населенням продуктів харчування і невиробничих товарів, розвитку галузей соціальної інфраструктури, демографії, зайнятості населення і так далі

- Природно-екологічні прогнози характеризують запаси природних ресурсів і можливості їх залучення до господарського обороту, стану рослинного і тваринного світу, довкілля.

- Зовнішньоекономічні прогнози розглядають перспективи співпраці із зарубіжними країнами, проблеми інтеграції національної економіки у світове господарство, питання раціоналізації експорту і імпорту і так далі [17] .

Нині розробка системи національних прогнозів в нашій країні ще далеко не завершена і має відбутися велика робота в цьому напрямі в майбутнім.

Соціально-економічне прогнозування ґрунтується на таких принципах:

- системності – означає, що народне господарство розглядається, з одного боку як єдиний об'єкт, а з іншої – як сукупність відносно самостійних об'єктів або напрямів прогнозування. Системний підхід припускає побудову прогнозів на основі системи методів і моделей, певною субординацією, що характеризується, і послідовністю, що дозволяє розробляти погоджений і несуперечливий прогноз економічного розвитку по кожному об'єкту народного господарства. Проте, в умовах перехідної економіки побудувати цілісну систему моделей соціально-економічного прогнозування, дуже складно. У зв'язку з чим потрібна уніфікація блокових моделей, використання обчислювальних способів рішення, створення інформаційного банку даних;

- єдності політики і економіки – при складанні прогнозів і програм слід виходити з сукупності економічних інтересів усіх суб'єктів господарювання і в той же час по деяких напрямках прогнозування необхідно, в першу чергу, враховувати загальнодержавні питання (стійкість фінансової системи, забезпечення цілісності країни, її обороноздатності і так далі);

- наукової обґрунтованості – в економічному прогнозуванні усіх рівнів потрібний усебічний облік вимог об'єктивних економічних і інших законів розвитку суспільства, використання наукового інструментарію, досягнень вітчизняного і зарубіжного досвіду формування прогнозів;

- адекватності(відповідності) прогнозу об'єктивним закономірностям характеризує не лише процес виявлення, але і оцінку стійких тенденцій і взаємозв'язків в розвитку народного господарства і створення теоретичного аналога реальних економічних процесів з їх повною і точною імітацією;

- варіантності – пов'язаний з можливістю розвитку народного господарства і його окремих ланок по різних траєкторіях, при різних взаємозв'язках і структурних співвідношеннях, джерелами виникнення різних варіантів розвитку народного господарства служать можливі якісні зрушення в умовах відтворення при переході від екстенсивних методів його розширення до інтенсивних, при створенні нових умов господарювання;

- цілеспрямованості – припускає активний характер прогнозування, оскільки зміст прогнозу не зводиться тільки до передбачення, а включає і цілі, які треба досягти в економіці шляхом активних дій органів державної влади і управління.

Методи економічного прогнозування класифікуються за наступними ознаками: міри формалізації; загальному принципу дії; способу отримання прогнозної інформації [21].

По мірі формалізації, тобто вивчення якої-небудь змістовної області знання у вигляді формальної системи, пов'язаної з посиленням ролі формальної логіки і використанням математичних методів наукових досліджень, методи економічного прогнозування можна розділити на інтуїтивні і формалізовані.

Інтуїтивні методи прогнозування використовуються в тих випадках, коли неможливо врахувати вплив багатьох чинників із-за значної складності об'єкту прогнозування. В цьому випадку використовуються оцінки експертів. При цьому розрізняють індивідуальні і колективні експертні оцінки, які об'єднує загальний принцип дії. До складу індивідуальних експертних оцінок входять: метод " інтерв'ю", аналітичний метод, метод написання сценаріїв, побудови "дерева цілей". При розмежуванні вказаних методів використовується третя ознака класифікації метод – спосіб отримання

прогнозої інформації. Методи колективних експертних оцінок включають методи " комісій", "колективної генерації ідей"(мозкова атака), " Дельфі", матричний метод та ін.

До групи формалізованих методів входять дві підгрупи: екстраполяції і моделювання. До першої відносяться методи найменших квадратів, експоненціального згладжування, ковзаючих середніх та ін. До другої підгрупи – методи математичного моделювання, регресійного і кореляційного аналізу та ін.

Крім того, широко використовуються в процесі економічного прогнозування нормативний і балансовий методи. Особливе місце в класифікації методів економічного прогнозування займають комбіновані методи, які об'єднують різні методи. Наприклад, колективні експертні оцінки і методи моделювання або статистичні методи і опитування експертів.

Метод " інтерв'ю" дозволяє здійснити безпосередній контакт експерта з фахівцем з схеми "питання-відповідь", в ході якої прогнозист відповідно до заздалегідь розробленої програми ставить перед експертом питання відносно перспектив розвитку прогнозованого об'єкту.

Аналітичний метод дозволяє здійснити логічний аналіз якої-небудь прогнозованої ситуації і представити його у вигляді аналітичної записки. Він припускає самостійну роботу експерта над аналізом тенденцій, оцінкою стану і шляхів розвитку прогнозованого об'єкту.

Метод написання сценарію ґрунтований на визначенні логіки розвитку процесу або явища в часі за різних умов. Основне призначення сценарію - визначення генеральної мети розвитку прогнозованого об'єкту, явища і формулювання критеріїв для оцінки верхніх рівнів "дерева цілей". Сценарій - це картина, що відображає послідовне детальне рішення задачі, виявлення можливих перешкод, виявлення серйозних недоліків, з тим щоб вирішити питання про можливе припинення початих або завершення робіт, що проводяться, по прогнозованому об'єкту.

Метод "дерева цілей" використовується при аналізі систем, об'єктів, процесів, в яких можна виділити декілька структурних або ієрархічних рівнів. "Дерево цілей" будується шляхом послідовного виділення усе більш дрібних компонентів на рівнях, що знижуються [6] .

Метод " комісій" полягає у визначенні узгодженості думок експертів по перспективних напрямках розвитку об'єкту прогнозування, сформульованих раніше окремими фахівцями. При цьому є зважаючи на, що розвиток цього об'єкту не може бути визначений іншими методами. Зміст цього методу наступний:

- створення робочих груп, що забезпечують підготовку і проведення опитування, обробку матеріалів і аналіз результатів експертної оцінки;
- уточнення основних напрямів розвитку об'єкту, визначення генеральної мети, подцелей і засобів їх досягнення;
- розробка питань для експертів, забезпечення однозначності розуміння експертами певних питань, а також незалежності їх суджень;
- призначення групи експертів для розробки прогнозу;
- проведення опитування і обробка матеріалів;
- визначення остаточної оцінки опитування, яка виводиться або як середнє судження, або як середнє арифметичне, або як середнє зважене значення оцінки [6] .

Метод " Дельфі" полягає в організації систематичного збору експертних оцінок, їх математико-статистический обробки і послідовного коригування експертами своїх оцінок на основі результатів кожного циклу обробки. Його основні особливості: анонімність експертів; багатотурова процедура опитування експертів за допомогою їх анкетування; забезпечення експертів інформацією, включаючи і обмін нею між експертами, після кожного туру опитування при збереженні анонімності оцінок; обґрунтування відповідей експертів за запитом організаторів. Метод призначений для отримання відносно надійній інформації в ситуаціях її гострої недостатності, наприклад,

в завданнях довгострокового науково-технічного комплексного прогнозування [6].

Метод "колективної генерації ідей" доцільний для визначення можливих варіантів розвитку об'єкту прогнозування і отримання продуктивних результатів за короткий строк шляхом залучення усіх експертів до активного творчого процесу. Суть цього методу полягає в мобілізації творчого потенціалу під час «мозкового штурму». Ці методи базуються на математичній теорії, яка забезпечує підвищення достовірності і точності прогнозів, значно скорочує терміни їх виконання, дозволяє забезпечити діяльність по обробці інформації і оцінці результатів [6].

Метод екстраполяції полягає в додатку визначеної для базисного періоду тенденції розвитку економічного процесу до прогнозованого періоду, він ґрунтується на збереженні умов розвитку процесу, що в майбутньому склалися. При використанні цього методу необхідно мати інформацію про стійкість тенденцій розвитку об'єкту за термін, в 2-3 рази термін прогнозування, що перевищує. Тривала тенденція зміни економічних показників називається трендом. Послідовність дій при екстраполюванні:

- чітке визначення завдання, висунення гіпотез про можливий розвиток прогнозованого об'єкту, розгляд чинників, стимулюючих або перешкоджаючих розвитку цього об'єкту, визначення необхідної дальності.

- вибір системи параметрів, уніфікація різних одиниць виміру, що відносяться до кожного параметра окремо;

- збір і систематизація даних, перевірка їх однорідності і порівнянності;

- виявлення тенденцій або симптомів зміни величин, що вивчаються, в ході статистичного аналізу і безпосередньої екстраполяції даних.

2.3 Соціальні зміни та соціальний розвиток суспільства

Будь-яка наука, об'єктом дослідження якої є сучасне суспільство, так чи інакше звертається до проблеми суспільної динаміки, оскільки саме вона — одна з найхарактерніших рис сучасного світу. Соціологія внаслідок своєї предметної орієнтації на пізнання суспільства як певної соціальної цілісності досліджує соціальні зміни як грань, аспект загальної динаміки суспільства. Категорія «соціальні зміни» має чітко визначений зміст, що дає змогу виділити соціальні зміни як різновид суспільної динаміки. Ця категорія фіксує не будь-які зміни в тих чи інших суспільних сферах, а лише ті, що створюють у часі якісно різні стани соціальної взаємодії на рівні соціальних систем, соціальної стратифікації, соціальних інститутів, соціальних організацій чи будь-яких інших об'єктів, що відповідають предмету соціології.

Для сучасної соціологічної науки загальноновизнаною є певна теоретична модель процесу дослідження соціальних змін, яка спрямована перш за все на відтворення саме змін у соціальному об'єкті.

Основними стадіями такого дослідження є такі:

1. фіксація за допомогою спеціалізованих соціологічних інструментів (як емпіричного, так і теоретичного дослідження) початкового стану об'єкта;
2. вивчення окремих станів об'єкта, що виникають у часі, їх взаємної зумовленості та механізму дії зовнішніх чинників;
3. фіксація реальних змін, тобто порівняння початкового та (умовно) кінцевого стану об'єкта;
4. пошук, накопичення та систематизація знань про джерела виникнення цих змін;

5. створення на основі цієї інформації базової теоретичної моделі процесу та її застосування з науковою та практичною метою (наприклад, для прогнозування) [43].

Існує кілька підходів до типології соціальних змін. Вони різняться ознакою, за якою виділяються ці типи. Найзагальнішою є типологія залежно від того, яких елементів соціальної системи стосуються зміни. В цьому разі виділяють такі різновиди.

Структурні зміни, тобто зміни у взаєморозміщенні елементів соціальної системи. Наприклад, економічні реформи, процеси приватизації в українському суспільстві спричинилися до появи нових соціальних груп і до якісної зміни старих, тобто соціальна структура зазнала структурних змін. Такі зміни можуть мати як кількісний (зміна чисельності і т. ін.), так і якісний (поява нових спільнот) характер.

Процесуальні зміни, тобто зміни в характері взаємодії певних елементів соціальних систем. Коли ми фіксуємо виникнення соціальних суперечностей у взаємовідносинах якихось спільнот або появу конкуренції між товаровиробниками, то саме це є виявом процесуальних змін.

Функціональні зміни фіксуються як зміна одного з інституалізованих стандартів поведінки окремих елементів соціальних систем у конкретних ситуаціях реалізації соціальних функцій. Наприклад, реалізація в Україні стратегії дерегулювання підприємницької діяльності передбачає певні обмеження контрольних повноважень багатьох органів державної влади, що є саме функціональною зміною у діяльності цих соціальних інститутів.

Мотиваційно-ціннісні зміни відбуваються у сфері суб'єктивної регуляції соціальної поведінки і виявляються у динаміці потреб інтересів, мотивів, настанов тощо. Такі зміни мають особливе значення, оскільки будь-які інституційні перетворення (керовані або стихійні) мають супроводжуватися змінами в механізмах суб'єктивної регуляції соціальної поведінки. Наприклад, дослідження промислових соціологів довели, що успіх технологічних або організаційних нововведень значною мірою залежить від

наявності адекватних змін у мотивації працівників, їх суб'єктивній орієнтації на прийняття цих нових стандартів діяльності.

Інший підхід базується на виділенні тих сфер суспільного життя, де такі зміни локалізовано. Відповідно можна виділити такі різновиди соціальних змін: соціально-економічні, соціально-технологічні, соціально-політичні, соціально-правові, соціокультурні і та інші [33].

У сучасній соціології досить важливим напрямом досліджень є вивчення деяких різновидів соціальних змін, що мають багатовимірний комплексний характер і звичайно розглядаються як якісно усталені різновиди соціальних змін, як самостійний об'єкт дослідження не лише соціології, а й інших суспільних та гуманітарних наук. Розглянемо деякі з них.

Революція — це комплексна зміна істотно важливих сфер життєдіяльності суспільства, що відбувається різко, у формі стрибка та є переходом від одного якісного стану до іншого. Такий підхід радикально змінює соціальну систему як структурно, так і функціонально. Особливість революцій полягає в тому, що в них соціальним змінам передують певні якісні зміни в політичному житті, економіці. Наприклад, радикальна зміна соціальної структури нашої країни після Жовтневої революції 1917 р. стала можливою лише тому, що в результаті політичного перевороту було встановлено диктатуру більшовицької партії, знищено приватну власність, проведено інші економічні та політичні зміни. Історія людства знає чимало прикладів революційних змін.

Реформа (на відміну від революції, з якою вона є парною категорією) являє собою часткові зміни у будь-якій сфері суспільної системи, що самі по собі не змінюють її природу. Реформа — це шлях поступових змін у суспільстві. Реформи бувають політичні (якщо змінюються елементи політичної системи чи характер їх відносин; наприклад, реформа виборчої системи, реформа органів виконавчої влади — адміністративна реформа та ін.), економічні (якщо зміни стосуються форм господарювання, грошово-

кредитної системи, оподаткування та ін.). Зміни в соціальних умовах людської життєдіяльності визначаються як соціальна реформа.

Модернізація — це перехід від доіндустріального до індустріального (в сучасних умовах — постіндустріального) суспільства, що передбачає рішучі зміни в усіх сферах суспільного життя. Теорія модернізації в сучасних умовах пояснює чинники та шляхи входження раніше відсталих країн до світового співтовариства.

Модернізація може відбуватися двома шляхами. Перший називають органічною модернізацією, оскільки суспільні зміни зумовлені переважно внутрішніми чинниками, тобто модернізація є логічним наслідком певних тенденцій розвитку країни. Особливістю такого шляху є те, що органічна модернізація починається з поступової зміни цінностей, культурних стандартів, світогляду. Тобто перш ніж модернізація стане реальністю, має бути усвідомлена потреба у відповідних їй змінах, мають сформуватися ціннісні підвалини нового типу соціальних відносин. У сучасних умовах такий шлях модернізації не є типовим. Переважає інша модель — неорганічна модернізація, що відбувається як «відповідь на виклик» розвинутіших країн. Вона починається і концентрується у сфері економіки та політики. Під впливом економічних та політичних змін починає змінюватися соціальна система, ціннісна структура суспільства. Вітчизняна історія ХХ ст. знає спроби проведення такої модернізації. Наприклад, сталінська індустріалізація відбувалася саме таким шляхом.

На відміну від органічної модернізації, такий шлях не гарантує від невдач, оскільки досить часто модернізація не дістає необхідної соціальної підтримки, а сприймається як спроба запровадити щось чужорідне.

Осмилення модернізації як специфічного феномена відбувається в межах соціологічних теорій модернізації, які відзначаються різноманіттям підходів і не мають чітко визначених основних понять. Спільним для них і водночас таким, що відрізняє їх від інших теорій суспільного розвитку, є певна соціально-філософська концепція «сучасності» («модерну»), яка

базується на певних «класичних» соціологічних теоріях. Базовим принципом цієї концепції є тлумачення модернізації як процесу, що в різних формах розширює масштаб автономії індивідуальності, її свободи.

Саме ця проблема була основною в різних соціологічних теоріях суспільного розвитку, які містили полярні соціологічні типології суспільства з точки зору автономії особи («спільність», «суспільство» у Ф. Тьонніса, «механічна» — «органічна» солідарність у Е. Дюркгейма). Ці підходи в різних тлумаченнях фіксували спільну рису процесів розвитку («модернізації»): загальний відхід від всеосяжної диференційованої належності людей до конкретних груп (від сімейних до «станових») як основних принципів організації суспільства і визначення базових рольових відносин «за згодою».

Основний зміст розвитку — звільнення особи. «Сучасним» стає лише те суспільство, яке здатне подолати властиве «традиційним» суспільствам відчуження людини від власності і від влади. Існує дві базові передумови такої свободи: абсолютний характер загальнолюдських моральних норм, здатних обмежити тотальні тенденції держави або певної суспільної спільноти, та плюралізм влади. Вільна особа — ядро громадянського суспільства на етапі його зрілості, яке створює умови для політичної модернізації — обмеження всеосяжної влади держави, створення ефективності представницької демо-кратії та правової держави.

Можливість модернізації суспільства пов'язується з такими умовами: а) перетворення місцевих (локальних) ринків на загальний, універсальний, безособовий механізм, що стає посередником між автономними сегментами (елементами суспільства), а на цій основі зникає можливість застосування позаекономічного примусу; б) створення ринку праці як умови розрізнення ролей виробника та споживача, виділення виробництва з сімейного господарства, професіоналізації та підвищення продуктивності праці; в) технічне переоснащення всіх сфер життєдіяльності людини — індустріалізація.

Нововведення (інновації) — це початкова стадія керованої (свідомої) соціальної зміни. За своїм змістом нововведення являють собою процес створення, поширення та використання (засвоєння) нових видів людської діяльності, який супроводжується зміною соціального механізму її реалізації. Соціальна практика ХХ ст. свідчить, що значна частина соціальних змін у різних сферах життя суспільства на своїх початкових стадіях є саме нововведенням за своїми процесуальними законами.

Трансформація — відносно новий термін, що використовується з кінця 80-х років для визначення специфіки соціальних змін у так званих постсоціалістичних країнах. За своїм змістом трансформація передбачає кілька стадій процесу: а) усвідомлення кризового стану суспільства, що стає системним; б) визначення (на рівні соціально-політичних програм та політичної ідеології) механізмів кризи та альтернатив соціального розвитку; в) формування політичних рішень щодо суспільно-політичного вибору (найчастіше це відбувалося у формі політичних революцій); г) перебудова суспільної системи на нових засадах, але з чітким усвідомленням того, що суспільство саме трансформується, а не руйнується. Трансформація відрізняється від модернізації не тільки своїм історичним контекстом, а й характером перебігу процесів, особливостями активності соціальних спільнот, що є рушійною силою трансформаційних процесів, особливо на їх початкових стадіях, коли ще не зовсім чітко визначилися початкові соціальні процеси, які можуть супроводжувати трансформацію (маргіналізація населення, розшарування і посилення соціальних дистанцій тощо) [50].

Циклічні соціальні зміни були зафіксовані вже на перших стадіях вивчення соціальної динаміки. Відзначалося, що соціальні інститути (і суспільства в їх конкретно-історичних формах) у своєму розвитку відтворюють певні загальноприродні стадії — народження, зростання, зрілість, занепад, смерть, заміна новим. Ці проблеми активно досліджувала соціально-демографічна теорія, яка намагалася визначити соціальні закономірності розвитку поколінь. Однак існують і інші соціальні процеси,

що є циклічними: оновлення знань, зміна соціально-технологічних вимог до професійної підготовки тощо. Дослідження останніх років засвідчили, що в багатьох країнах циклічними (з різними періодами) є піки соціального напруження, періоди інтенсифікації, реалізації технічних нововведень, періоди загострення етнічних конфліктів тощо.

Загально визнаною для сучасної соціологічної науки є залежність соціальних змін від усього комплексу умов, що формуються в конкретному суспільстві. Але, виходячи перш за все з суто практичних проблем забезпечення можливості впливу на спрямованість та інтенсивність соціальних змін, важливо зумовленість соціальних змін розглядати диференційовано, виділяючи якісно відмінні групи (типи) зовнішніх умов — фактори. Основні різновиди факторів: а) внутрішні (соціальні, тобто умови, що склалися всередині соціальної системи і виявляються як характер соціальної взаємодії, структурні та функціональні риси тощо); б) зовнішні (економіко-технологічні, політичні, культурні, ідеологічні тощо). Важливим завданням при розкритті зумовленості соціальних змін є аналіз соціально опосередкованості впливу зовнішніх факторів, оскільки цей вплив реалізується завдяки активності соціальних суб'єктів (людей, спільнот, політичних інститу-тів тощо) і через неї.

Наприклад, дедалі очевиднішим є те, що техніко-технологічні зміни переростають у соціальні процеси не автоматично, а через певні перехідні форми. Виділяють три способи впливу техніко-технологічних змін на соціальні процеси. Перша ситуація: технологічні перетворення спричинюють проблеми соціального порядку (неефективність соціальних інститутів, соціальне напруження, дисфункціональність і т. ін.). Для їх розв'язання необхідні соціальні зміни (структурні, мотиваційні, функціональні, процесуальні).

Друга ситуація: техніко-технологічні зміни розширюють можливості людини, соціальних спільнот та інститутів у їх діяльності в різних сферах, що стає передумовою для їх активізації, появи нових соціальних інтересів і

потреб, які не завжди мають позитивну спрямованість. Наприклад, зміни у структурі злочинності в останні роки, поява нових її видів («комп'ютерні злочини») є наслідком доступності нових інформаційних технологій для значної частини населення.

Третя ситуація: нові технології створюють нові форми взаємодії людей, що за змістом є технологічними, а по суті — соціальними. В деяких галузях промисловості та послуг типо-вою стає ситуація виключення працівників з безпосередньої взаємодії — їх зв'язки здійснюються за допомогою новітніх інформаційних технологій. Саме це створює нові форми соціальних організацій на виробництві, які останнім часом активно вивчаються у соціології праці.

Важливі фактори соціальних змін формуються у духовній сфері суспільства. Це перш за все ідеологія. Історія свідчить, що найвагомим за своїми наслідками соціальним змінам передувало формування їх ідеологічних обґрунтувань. Так, соціалістична революція в Росії мала таке обґрунтування в ідеології марксизму. Сила цього ідеологічного фактора підтверджується масштабністю (а зараз ми розуміємо — і трагічністю) цієї революції. Але не лише в масштабних соціальних змінах діє ідеологічний фактор. Навіть локальні соціальні зміни, якщо вони зачіпають інтереси певних соціальних спільнот, супроводжуються інтенсивними ідеологічними процесами. Адже саме на рівні ідеології формується сама ідея (програма) змін. Не випадково, що соціальні зміни досить часто супроводжуються ідеологічними конфліктами, коли вступають у суперечність різні уявлення про характер та спрямованість (бажаність — небажаність) змін, які є у різних спільнот і які пов'язані з конкретним процесом змін. Наприклад, проведення приватизації у постсоціалістичних країнах супроводжувалося досить гострими ідеологічними дискусіями, які мали безпосередній вплив на хід цих процесів.

Основним методологічним принципом аналізу зумовленості соціальних змін є відмова розглядати їх у площині одностороннього редукціонізму,

тобто зведення до одного з типів факторів (наприклад: економіка, ідеологія тощо). Важливо зрозуміти, що соціальні зміни — це результат дії комплексу факторів, які утворюють реальне буття суспільства.

Специфічним різновидом соціальних змін є соціальний розвиток. Якщо термін «соціальні зміни» фіксує зміни в соціальній системі безвідносно до їх спрямованості, то поняття «соціальний розвиток» має своїм ядром оцінковий компонент. Це поняття фіксує процеси вдосконалення, поліпшення, зростання. Серед важливих атрибутів соціального розвитку звичайно виділяють такі: а) спрямованість (наявність певного континууму змін, усталеного ряду якісно різних станів); б) усталеність, відчутність зворотності кількісних та якісних змін; в) закономірність, тобто необхідний характер.

З початку становлення соціологічної науки точаться дискусії відносно самої можливості вивчення проблем соціального розвитку в її предметних межах, оскільки наявність оцінного компонента вимагає суб'єктивного (оцінкового) знання (цінностей, ідеології тощо), а це начебто суперечить об'єктивності наукового методу соціології. Тому мають досліджувати лише соціальні зміни, не визначаючи їх як «прогрес» чи «регрес». Ці дискусії, на наш погляд, відображають реальні складності проблеми, неможливість її однозначного вирішення. По-перше, цінності (і оцінка в цілому) принципово не можна усунути з соціологічної науки, оскільки в пізнанні людської взаємодії неможливо чітко розмежувати об'єкт і суб'єкт дослідження: соціолог завжди інтегрований, включений у соціальну реальність, тобто змушений прийняти ціннісні уявлення; по-друге, очевидно, що категорія «соціальний розвиток» не може бути універсальною. Існують такі різновиди соціальних змін, які принципово неможливо оцінювати з точки зору «прогресу — регресу». Це, зокрема, мистецтво, релігія, філософія тощо.

По-третє, оцінюючи будь-які соціальні процеси як розвиток («прогрес»), ми фіксуємо лише одну грань їх реального буття. Навіть на рівні здорового глузду ми розуміємо, що розвиток будь-якого інституту завжди супроводжується дуже різними наслідками. Практика трансформаційних

процесів у сучасній Україні дає багато прикладів таких амбівалентних (неоднозначних) змін.

Враховуючи сказане вище, стає зрозумілою важливість визначення оцінкових понять, які мають бути критеріями для віднесення тих чи інших соціальних процесів до різновиду «соціальний розвиток». В історії сучасної соціології та соціальної науки в цілому було чимало спроб вирішити цю не просто теоретичну, а світоглядну проблему. Рішення пропонувалися надзвичайно різні як за змістом цих критеріїв, так і за процедурою їх застосування. Але домінував антропологічний підхід: соціальні зміни мають оцінюватися з точки зору забезпечення умов для розвитку та реалізації особистості [50].

Висновки до другого розділу

Соціально-економічне прогнозування має здійснюватись системно, охоплюючи всі можливі аспекти соціального буття. Під системою соціально-економічного прогнозування розуміється певна єдність методології, організації і розробки прогнозів, що забезпечують їх узгодженість, спадкоємність і безперервність. Тому національне прогнозування носить комплексний характер, охоплюючи усі рівні і аспекти розширеного відтворення.

Визначають наступні види прогнозів: техніко-економічні (досліджують перспективи розвитку народного господарства); науково-технічні (розглядають досягнення науково-технічного прогресу, розвиток фундаментальних і прикладних досліджень, нових видів техніки і технології, визначають наслідки науково-технічного прогресу); соціально-економічні (досліджують питання динаміки рівня життя населення, доходів, споживання населенням продуктів харчування і невиробничих товарів, розвитку галузей соціальної інфраструктури, демографії, зайнятості населення і т. ін.); природно-екологічні (характеризують запаси природних ресурсів і можливості їх залучення до господарського обороту, стану рослинного і тваринного світу, довкілля); зовнішньоекономічні (розглядають перспективи співпраці із зарубіжними країнами, проблеми інтеграції національної економіки у світове господарство, питання раціоналізації експорту і імпорту і т.ін.) .

Соціально-економічне прогнозування ґрунтується на принципах: системності, єдності політики і економіки, наукової обґрунтованості, адекватності, варіантності, цілеспрямованості.

У сучасній соціології досить важливим напрямом досліджень є вивчення деяких різновидів соціальних змін, що мають багатовимірний комплексний

характер і звичайно розглядаються як якісно усталені різновиди соціальних змін, як самостійний об'єкт дослідження не лише соціології, а й інших суспільних та гуманітарних наук. Серед них визначають такі види соціальних змін: революція, реформа, модернізація, нововведення (інновації), трансформація.

Циклічні соціальні зміни були зафіксовані вже на перших стадіях вивчення соціальної динаміки. Відзначалося, що соціальні інститути (і суспільства в їх конкретно-історичних формах) у своєму розвитку відтворюють певні загальноприродні стадії — народження, зростання, зрілість, занепад, смерть, заміна новим. Ці проблеми активно досліджувала соціально-демографічна теорія, яка намагалася визначити соціальні закономірності розвитку поколінь. Однак існують і інші соціальні процеси, що є циклічними: оновлення знань, зміна соціально-технологічних вимог до професійної підготовки тощо. Дослідження останніх років засвідчили, що в багатьох країнах циклічними (з різними періодами) є піки соціального напруження, періоди інтенсифікації, реалізації технічних нововведень, періоди загострення етнічних конфліктів тощо.

Загальновизнаною для сучасної соціологічної науки є залежність соціальних змін від усього комплексу умов, що формуються в конкретному суспільстві. Основні різновиди чинників, які враховують при дослідженні соціальних змін: а) внутрішні (соціальні, тобто умови, що склалися всередині соціальної системи і виявляються як характер соціальної взаємодії, структурні та функціональні риси тощо); б) зовнішні (економіко-технологічні, політичні, культурні, ідеологічні тощо). Важливим завданням при розкритті зумовленості соціальних змін є аналіз соціальної опосередкованості впливу зовнішніх факторів, оскільки цей вплив реалізується завдяки активності соціальних суб'єктів (людей, спільнот, політичних інститу-тів тощо) і через неї.

Розділ III. Прогнозування соціального розвитку у Тернопільському районі

3.1 Прогнозування соціальних змін у розвитку Тернопільського району

Найважливішою соціально-економічною категорією, яка визначає народний добробут, є рівень життя. Рівень життя - це ступінь забезпеченості населення матеріальними і духовними благами виходячи зі сформованих потреб та рівня економічного розвитку країни.

За рекомендацією ООН рівень життя вимірюється системою показників, що характеризують здоров'я, рівень споживання, зайнятість, освіта, житло, соціальне забезпечення. У світовій практиці в останні роки для оцінки рівня і якості життя використовуються індекс людського розвитку. Він включає в себе: ВВП на душу населення, очікувану тривалість життя, середня кількість років навчання населення [38].

Основним завданням прогнозування в сфері соціального розвитку є передусім визначення на перспективний період потреб населення і можливостей їх задоволення в продуктах харчування, промислових товарах, побутових послугах, житло, освіту, послуги охорони здоров'я, культури, мистецтва.

В узагальненому вигляді послідовність складання прогнозів соціального розвитку і рівня життя населення може бути представлена наступним чином.

Гіпотеза формування підвищення рівня життя визначається в загальному вигляді трьома складовими: зростанням ВВП, зростанням суспільних потреб, зростанням ресурсів для майбутнього споживання.

Прогноз темпів зростання ресурсів для споживання базується на прогнозованих розрахунках економічного зростання, підвищення ефективності виробництва, збільшення інвестицій та ін

Аналіз досягнутого рівня життя включає в себе комплекс показників, які забезпечують взаємну ув'язку і логічну послідовність розробки прогнозів.

Основними серед цих показників є такі:

- соціально-демографічні показники, що характеризують динаміку чисельності та складу населення, коефіцієнти народжуваності, смертності, тривалість життя;
- умови праці (чисельність працюючих, зайнятих важкою фізичною працею, кваліфікаційна структура робочих місць, тривалість робочого тижня, оплачуваної відпустки);
- узагальнюючі вартісні показники номінальних і реальних доходів населення (заробітної плати, доходів від власності, соціальних виплат і т.д.);
- стан здоров'я і його зміни по населенню в цілому і окремим соціальним групам;
- показники споживання населенням основних продуктів харчування та непродовольчих товарів;
- узагальнюючі показники сфери обслуговування (витрати населення на оплату послуг, індекс цін (тарифів) на певні види платних послуг населення);
- житлові умови та комунальне обслуговування (середня забезпеченість населення житлом, забезпеченість основними видами комунального обслуговування і т.д.) [46].

Система прогнозів соціального розвитку і рівня життя впливає з того комплексу показників, які розглянуті вище. Це означає, що зміна кожного показника необхідно прогнозувати з метою отримання досить повного і об'єктивного уявлення про динаміку соціального розвитку і рівня життя в прогнозованому періоді. Наприклад, розробляються прогнози динаміки

реальних доходів населення, зміни індексу роздрібних цін, розвитку житлового будівництва і т.д.

У процесі прогнозування використовується система узгоджених показників: приватних, комплексних і зведених.

Приватні показники відображають розвиток окремих пропорцій і зрушень структури суспільного виробництва. Ці показники є підсумком складання приватних прогнозів. Наприклад, показники деталізації виробництва засобів виробництва або предметів споживання.

Комплексні показники дозволяють визначити усереднені характеристики розвитку основних складових структури виробництва (наприклад, показники розвитку окремих галузей, виробництв, територій).

Зведені показники характеризують темпи, зрушення, ефективність розвитку структури суспільного виробництва в цілому (співвідношення між I і II підрозділами, між споживанням і накопиченням, виробничої та невиробничої сферами і т.д.). Прогнозування соціального розвитку і рівня життя населення.

При розробці прогнозів слід ретельно аналізувати можливості радикальних змін структури Тернопільського експорту в напрямі підвищення в ньому частки готової, кінцевої продукції.

Під економічним зростанням прийнято розуміти якісне і кількісне зміна результатів функціонування народного господарства. Економічне зростання в даний час є найбільш вживаним критерієм економічного розвитку. Економічне зростання може вимірюватися як у фізичному вираженні (фізичний ріст), так і у вартісному (вартісної зростання).

Перший спосіб більш надійний, тому що дозволяє виключити вплив інфляції. Однак він не є універсальним, тому що при розрахунку темпів економічного зростання важко вивести загальний показник для виробництва різних виробів.

Другий спосіб вживається частіше, проте, не завжди можливо до кінця очистити його від інфляційних перекручувань[26].

Економічне зростання визначається рядом факторів. В економічній науці широке поширення набула теорія трьох факторів виробництва. Суть її полягає в тому, що у створенні вартості продукту беруть участь праця, земля і капітал. В сучасних умовах трактування виробничих факторів отримала більш глибоке і розширювальне тлумачення. Сьогодні до них зазвичай відносять:

- працю;
- землю;
- капітал;
- підприємницькі здібності;
- науково-технічний прогрес.

Фактори економічного зростання взаємопов'язані і переплетені. Так, праця дуже продуктивний, якщо працівник використовує сучасне обладнання та матеріали під керівництвом здатного підприємця в умовах налагодженого господарського механізму. Тому точно визначити частку того чи іншого фактора економічного зростання досить складно.

Більш того, всі ці великі чинники є комплексними, оскільки складаються з ряду дрібніших елементів, внаслідок чого чинники можна перегрупувати.

Так, за зовнішньо-та внутрішньоекономічних елементів можна виділити зовнішні і внутрішні фактори. Наприклад, капітал ділиться на що надходить у країну з-за кордону і на мобілізуються всередині країни, а останній можна розділити на використовуваний всередині країни і на вивозиться за її межі.

Поширена і поділ факторів в залежності від характеру росту (кількісного чи якісного) на екстенсивні та інтенсивні. До екстенсивним факторам зростання відносяться:

- збільшення обсягу інвестицій при збереженні існуючого рівня технологій;
- збільшення числа зайнятих працівників;

- зростання обсягів застосовуваного устаткування, сировини, матеріалів, палива та інших елементів основного і оборотного капіталу (або виробничих фондів),

До інтенсивних факторів росту відносяться:

- прискорення НТП (внедерення нової техніки, технологій, оновлення основних фондів і т.д.);
- підвищення кваліфікації працівників;
- поліпшення використання основних і оборотних фондів;
- підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок її кращої організації.

При переважанні екстенсивних факторів росту говорять про переважно екстенсивному типі розвитку економіки, при перевазі інтенсивних факторів зростання - про переважно інтенсивному типі росту.

Щороку державним урядом розробляється проект Державної програми економічного і соціального розвитку України та подається до Верховної Ради України разом з проектом Державного бюджету України на відповідний рік.

Так, 21 березня 2011 року розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Концепція Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік (далі – Програма) метою якої є забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці шляхом підвищення її конкурентоспроможності як основи для збалансованого зростання та послідовного підвищення рівня і якості життя населення [66].

Цілями та завданнями Програми є створення у середньостроковій перспективі підґрунтя для:

- поліпшення умов життєдіяльності громадян на основі розвитку економіки як базису для підвищення рівня зайнятості, зростання доходів населення, зниження темпів інфляції через збільшення обсягу пропозиції товарів і послуг;
- підвищення стандартів життя розвитку людського і соціального капіталу шляхом поліпшення якості та

- доступності освіти і медичного обслуговування, забезпечення дієвості і стабільності соціального захисту громадян;
- покращення стану навколишнього природного середовища та забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів;
 - створення сприятливих умов для провадження підприємницької діяльності шляхом: утвердження верховенства права як гарантії захисту законних прав та інтересів кожного члена суспільства у соціальній та економічній сферах; зменшення втручання держави в економіку, визначення чітких завдань, критеріїв застосування, меж та інструментів державного регулювання економіки; удосконалення податкової системи з урахуванням досвіду проведення податкової реформи; налагодження державно – приватного партнерства та створення ефективних стимулів для інвесторів, зокрема, щодо розвитку високотехнологічних виробництв і впровадження енергоефективних технологій;
 - забезпечення макроекономічної стабільності шляхом утримання відносно низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і оздоровлення фінансової системи тощо;
 - відновлення довгострокового кредитування реального сектору економіки та домогосподарств;
 - забезпечення підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг, нарощення їх експорту та створення умов для імпортозаміщення;
 - модернізації інфраструктури, насамперед транспортної та енергетичної;
 - підвищення ефективності державного управління шляхом залучення високопрофесійних кадрів на державну службу та службу в органах місцевого врядування;

- зменшення диспропорцій у розвитку регіонів, зокрема шляхом підвищення їх інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності завдяки ефективному використанню наявного економічного потенціалу, а також стимулювання на регіональному рівні розвитку економіки та залучення інвестицій.

У результаті виконання цієї Програми очікується створення передумов для поступального розвитку економіки, зростання добробуту населення, зниження рівня бідності, полегшення доступу та підвищення якості базових соціальних послуг – передусім освіти та охорони здоров'я, культурних цінностей, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку людини.

На основі Програми на місцевих рівнях формуються прогнози розвитку областей та районів. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільського району на 2012 рік (далі – програма) базується на аналізі соціально-економічної ситуації, що склалася у попередні роки, прогнозах, які враховують стан розвитку провідних галузей господарства району, а також зовнішні та внутрішні чинники. Вона визначає цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку району на 2012 рік, а також комплекс заходів, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з мінімізації впливу фінансової кризи на соціально-економічні процеси в районі, перш за все, шляхом досягнення макроекономічної стабілізації, мінімізації негативних соціальних наслідків, підтримку найвразливіших верств населення, недопущення стрімкого зростання рівня безробіття, поступового підвищення рівня економічної активності та створення умов для відновлення економічного зростання.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільського району на 2012 рік розроблена управлінням економіки разом з іншими управліннями, відділами райдержадміністрації, промисловими, сільськогосподарськими, транспортними, будівельними підприємствами та організаціями відповідно до Закону України від 23

березня 2000 року № 1602 –III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року №621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету», на виконання доручення голови обласної державної адміністрації від 24 листопада 2011 року № 99 та доручення голови районної державної адміністрації від 21 листопада 2011 року № 88, визначені головна мета та пріоритети розвитку району на 2012 рік [67].

В основу програми покладені ключові положення Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”.

Головною метою програми на 2012 рік є зниження рівня безробіття, зростання добробуту населення району, підвищення якості життя через створення сприятливих передумов для інвестування пріоритетних галузей економіки, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю, скорочення непродуктивних витрат підприємств, стабілізації і нарощення власної сировинної бази, збільшення обсягів її переробки на наявних в районі виробничих потужностях, розширення обсягів збуту продукції на внутрішньому ринку, зростання експорту, безумовного дотримання державної дисципліни цін, законодавства про працю, підтримки малого і середнього бізнесу, реалізації регіональних (комплексних) програм розвитку, впровадження активних форм стимулювання зайнятості [68].

Виконання зазначених завдань стане вагомим підґрунтям для впровадження реформ у різних сферах, що у свою чергу дасть можливість забезпечити збалансований розвиток району, збільшити реальні доходи населення та створити умови для посилення економічної активності в усіх селах і селищах району.

Пріоритетне завдання соціально–економічного розвитку Тернопільського району на 2012 рік (див додаatok А): 1) збільшення обсягів інвестицій у

пріоритетні галузі економіки області; 2) сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю; 3) розвиток виробничої та соціальної інфраструктури місцевого та загальнодержавного значення; 4) розвиток сучасного туристично–рекреаційної інфраструктури та підтримка культурного потенціалу і традицій; 5) створення умов для сталого розвитку людських ресурсів на базі функціонування ефективної системи соціальних послуг.

З державного бюджету частково фінансується другий, третій та п'ятий напрямки, також залучаються кошти місцевого бюджету. Активно залучаються кошти приватних підприємств.

3.2 Проекти соціального розвитку

За світовою практикою регіон, який претендує на статус сучасного господарського, науково-освітнього та культурного центру, повинен мати чітку, науково-обґрунтовану стратегію свого розвитку. Тільки за таких умов можна реалізувати дорожню карту стабільного, послідовного і водночас інноваційного розвитку території, створити ефективну модель прийняття, з урахуванням стратегічних цілей, поточних управлінських рішень, адаптувати інфраструктуру регіону до вимог ринкової економіки.

В районі є певні напрацювання з формування Стратегії розвитку краю та її реалізації.

У 2001 році зроблено першу спробу визначити стратегічні напрямки розвитку регіону і, як наслідок, рішенням обласної ради від 11 січня 2002 року № 340 затверджено перший варіант Стратегії розвитку Тернопільського району до 2005 року, а відтак 27 лютого 2004 року аналогічним рішенням за № 240 внесено зміни та доповнення до параметрів регіонального розвитку на період до 2011 року [68].

Для проведення соціальних змін необхідне здійснення соціальних реформ. Необхідність проведення комплексної соціальної реформи в Україні обумовлена багатьма чинниками, серед яких як загальносвітові: продовження середнього віку та старіння населення, так і суто українські: неефективні системи соціального, зокрема пенсійного забезпечення, охорони здоров'я, захисту дітей та непрацевдатних; великий рівень «тінізації» економіки тощо.

Стан соціального забезпечення в Україні наближається до критичного, причому цьому сприяють помилкові намагання збудувати в Україні європейську, а точніше німецьку модель соціальної системи, яка по-перше не є природною для України, оскільки вона склалась внаслідок довготривалого протистояння потужних профспілок та роботодавців, де держава виступала в

якості арбітра, а, по-друге, передбачає наявність високого рівню громадянської самосвідомості населення та низького рівню корупції, чого немає наразі в Україні. До того ж, європейські соціальні системи загалом зараз знаходяться в кризовому стані(звичайно не в такому, як в Україні).

Мета проведення соціальної реформи в Україні – створення нової моделі соціального забезпечення громадян України, яка буде здатна забезпечити мінімально належний соціальний захист громадян України за простою та транспарентною формулою, водночас з ефективним соціально-економічним розвитком; створити стимули для саморозвитку громадян України, відтворення та розвитку здорової української нації.

Необхідними передумовами проведення ефективної соціальної реформи в Україні є забезпечення ефективної взаємодії між громадянами та органами влади та місцевого самоврядування, максимальної прозорості діяльності державних установ та організацій та взагалі максимальної прозорості суспільних відносин.

Одними з головних умов створення в Україні ефективної системи соціального забезпечення є:

- створення повноцінних відкритих реєстрів громадян, нерухомого майна та землі; впровадження персональних ID-карт (електронних паспортів з біометричними даними і цифровим електронним підписом);
- поступовий перехід до системи виключно безготівкових стосунків, навіть у сфері правовідносин між громадянами, забезпечення максимальної прозорості фінансових потоків (при відповідному технічному забезпеченні цих процесів з боку держави) - нинішній рівень розвитку технологій це дозволяє.

Базові ідеї Концепції проведення соціальної реформи в Україні:

- визначення держави як суб'єкта відносин з громадянами і регулятора інших соціально-економічних відносин ;
- відмова від системи тристороннього соціального партнерства, натомість стимулювання розвитку двостороннього соціального партнерства;

- впровадження системи прямого державного соціального страхування громадян з персональною накопичувальною і солідарною складовими і поступовим зменшенням долі останньої до 50%, при стимулюванні недержавних механізмів соціального страхування у рамках двостороннього соціального партнерства;
- визначення статусу організацій державної системи соціального страхування(в тому числі пенсійного), як державних страхових організацій зі специфічним характером страхового випадку, позбавлення їх всіх непрофільних функцій;- визначення пенсії за віком єдиним специфічним страховим випадком Пенсійного фонду (до створення Єдиного соціального фонду), визначення джерелом будь-яких специфічних пенсійних виплат, які встановлюються державою, державного бюджету;
- впровадження єдиного соціального внеску, який сплачують безпосередньо громадяни та впровадження системи соціальних виплат безпосередньо організаціями державної системи соціального страхування;
- встановлення розміру єдиного соціального внеску на рівні не вище 15% від доходу без обмеження суми, з якої має бути сплачений єдиний соціальний внесок, встановлення фіксованих розмірів єдиного соціального внеску для тих, хто працює за спрощеною системою оподаткування;
- забезпечення прозорості відносин організацій державної системи соціального страхування з громадянами;
- впровадження системи обов'язкового медичного страхування в рамках єдиного соціального страхування, збереження при цьому базового мінімуму медичних послуг, які надаються безкоштовно, визначення граничних розмірів страхових виплат за типом та характером наданих послуг, а не за місцем чи джерелом їх надання;
- впровадження стимулів для розвитку добровільного медичного страхування;

- впровадження в системі соціального страхування стимулів для саморозвитку і оздоровлення громадян і системи франшиз для ведучих нездоровий спосіб життя;
- впровадження системи стимулів для збільшення віку фактичного виходу на пенсію за віком, з можливим поступовим фактичним збільшенням пенсійного віку через застосування франшиз;
- у рамках реєстру громадян створення підреєстрів дітей і непрацездатних з визначенням необхідного біологічного мінімуму споживання і мінімуму необхідних послуг(для дітей ще і стандартів розвитку);
- створення державної системи забезпечення надання визначеного необхідного біологічного мінімуму споживання і мінімуму необхідних послуг, в першу чергу для дітей та непрацездатних громадян та забезпечення абсолютної прозорості її функціонування.
- визначення реального прожиткового мінімуму та встановлення мінімальної пенсії з коефіцієнтом 1,2 до цього мінімуму, а максимальної, що сплачується за рахунок солідарної частини внесків з коефіцієнтом 5;- встановлення межі активів та накопичень, на основі яких призначається пенсія, що сплачується за рахунок солідарної частини внесків. Базою для реалізації Концепції є напрацювання ВГО «Українська стратегія», а саме пакет законопроектів щодо запровадження єдиного соціального внеску та оптимізації діяльності фондів соціального та пенсійного страхування.

Необхідність соціальної реформи гостро стоїть в Тернопільському районі, так як спостерігається складна демографічна ситуація. Чисельністю жителів за станом на 1 січня 2003 Тернопільщина займає передостаннє місце серед областей України, а з роками ситуація не покращилася. Зміни кількості населення відображаються демографічними показниками, основними з яких є коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту [38].

Динаміка зміни кількості населення (тисяч осіб) у Тернопільській області згідно з переписами така:

- 1134,2 (2003).

- 1120,0 (2006)
- 1105,0 (2008)
- 1076,8 (2012)

В сучасних умовах демографічні процеси свідчать про несприятливість демографічної ситуації для процесу відтворення населення. Така ситуація є наслідком нестабільної економіки та низького рівня життя населення.

Найгірша демографічна ситуація у селах: 2004 народжуваність становила 11,1 %, смертність — 16,6 %, природне скорочення населення — 8,5 % (у містах — відповідно 9,8 %, 10 % і 1,2 %).[48]

Причини такого становища:

- погіршення життя людей в умовах економічної кризи,
- «старіння» населення,
- посилення міграційних процесів за межі області,
- менша кількість шлюбів і більша — розлучень.

Пенсіонери становлять 24,1 %, діти — 20,2 %, решта — працездатне населення.

Збільшення частки старших людей є однією з причин збільшення показників смертності.

2004 в Тернополі — додатній природній приріст населення (1,8 %), в усіх районах області — від'ємний.

Природне скорочення населення свідчить про депопуляційні процеси, що відбуваються в області загалом і в кожному районі зокрема. Особливо несприятлива вікова структура населення у сільській місцевості: діти становлять 20,5 %, люди похило віку — 29,8 %, працездатні — 49,7 %. Це зумовлює даліше збільш. показників смертності і демографічного навантаження. Нині в області загалом на 1000 працездатних людей припадає 800, у селах — 1014 непрацездатних. У майбутньому це знайде відображення у показниках працересурсного потенціалу [47].

Для покращення соціально-економічного стану Тернопільського району пропонується цілий ряд проектів, які представлені в додатку Б. Над даною

проблематикою працює група експертів, результати роботи, яких відображені в таблицях 3.1-3.4.

Таблиця 3.1

Заходи, які необхідно, на думку експертів, реалізувати з метою покращення зайнятості населення

	Розвиток малого та середнього бізнесу	Залучення інвесторів, створення СП	Вдосконалення нормативно-правової бази	Відновлення роботи великих підприємств	Профперіорієнтація населення	Створення нових підприємств
Заходи, спрямовані на покращення зайнятості населення	24%	19%	6%	22%	14%	12%

Таблиця 3.2

Міркування експертів щодо пошуку інвестицій для створення нових робочих місць

	Державні гарантії інвесторам	Створення СП	Вдосконалення нормативно-правової бази	Залучення підприємців з діаспори	Вдосконалення банківської системи	Популяризація потенціалу області
Шляхи залучення інвестицій для створення нових робочих місць	16%	8%	33%	10%	12%	17%

Таблиця 3.3

Пропозиції експертів, що стосуються боротьби з бідністю населення Тернопільщини

	Створення нових робочих місць	Підвищення заробітної плати	Державна програма соціального захисту	Залучення до підприємницької діяльності	Поширення благодійницької діяльності

Пропозиції по боротьбі з бідністю населення	31%	14%	20%	18%	6%
---	-----	-----	-----	-----	----

Експерти вважають, що в Тернопільській області найбільшу увагу слід приділити раціональному використанню земельних ресурсів. На другому місці – використання трудового потенціалу.

Аналіз експертних оцінок, висвітлених в анкетах, дав змогу оцінити і визначити пріоритетні напрямки розвитку господарства Тернопільської області.

Таблиця 3.4

Пропозиції експертів, спрямовані на поліпшення забезпечення населення житлом

	Пільгові кредити під будівництво житла	Надання житла в кредит	Іноземні інвестиції в житлобудування	Відродження МЖК	Безкоштовне житло багатодітним сім'ям
Пропозиції, спрямовані на поліпшення забезпечення населення житлом	58%	21%	8%	5%	6%

3.3 Управління соціальними змінами на прикладі Тернопільського району

Управління змінами – це процес, що робить можливим для організації модифікувати будь-яку частину її структури, щоб таким чином ефективно функціонувати у постійно мінливому середовищі. До нього входять дії, призначені для підтримки, прийому і затвердження необхідних та узгоджених модифікацій і змін.

Його метою є контроль змін з одночасним збереженням цілісності і якості послуг, що надаються у виробничому і невірбничому середовищі.

Існує три базові визначення управління змінами. Першим і найочевиднішим є те, що цей термін відноситься до задачі з управління процесом змін. Процес управління змінами сам по собі термін, що складається, щонайменше, з двох вимірів:

Перший його вимір стосується запровадження змін запланованих, контрольованих, які проводяться у систематичний спосіб. Він націлений на введення нових методів і систем в діючу організацію у більш ефективний спосіб. Зміни, якими необхідно управляти, знаходяться всередині і контролюються організацією. Але такі зміни можуть бути ініційовані зовнішніми факторами.

Другий вимір управління змінами включає реакцію на нововведення, над якими організація має дуже мало контролю або ж взагалі не може їх контролювати; зміни, що є результатом дій, наприклад, законодавчих, соціальних і політичних перетворень, зміни напрямку і фаз економічного процесу і т.ін..

Перший і другий виміри типово характеризуються як проактивний і реактивний відповідно [32].

Управління змінами також може відноситися до сфери професійної практики і є основою для іншого визначення цього терміну. Незалежні консультанти можуть виступати в ролі агентів впровадження змін для того, щоб допомогти своїм клієнтам упоратися зі змінами, які стоять перед ними, або для того, щоб допомогти їм скористатися проактивним підходом до змін шляхом узяття задачі управління неминучими змінами на себе. Майже у всіх випадках процес змін вимагає до себе індивідуального підходу в кожній конкретній ситуації. Професійні агенти із впровадження змін беруть на себе завдання щодо управління процесом змін, співпрацюючи з менеджерами організації та користувачами, обізнаними в цій специфіці.

Третє визначення управління змінами базується на змісті предмету. Воно включає в себе головним чином моделі, методи і технології, інструменти, навички та інші форми знань, що складають практику управління змінами. Ці компоненти структури знань пов'язані та інтегровані в ряді концепцій і принципів, що називаються загальною теорією систем .

Користь від управління змінами різноманітна і в основному пов'язана зі зменшенням ризику і покращенням якості надання послуг. Шляхом ефективного управління процесом запровадження змін, як запланованих, так і не запланованих, можна скоротити час простою адміністративних та виробничих потужностей, витрату матеріальних, екологічних та людських ресурсів.

Управління змінами може підвищити ефективність комунікацій. А краща комунікація між користувачами та організаціями приносить вищий ступінь розуміння потреб і пріоритетів обох сторін.

Процес впровадження змін допоможе організаціям спрямувати потік інформації на спрощені рівні для „реального” використання, максимізувати можливість використання доступного забезпечення з метою зменшення непотрібних звітів і покращення продуктивності.

Ще одна перевага управління змінами – створення серії методів аналізу, які можна застосовувати для зниження вартості продукту/послуги. Це

допоможе організації збільшити і планувати виручку і доходи. До таких способів аналізу відносять аналіз витрат і аналіз робочих витрат, адже обидва вони корисні в процесі прийняття рішень. Ці способи також включають в себе вирівнювання фактичних та очікуваних витрат, прямий аналіз використання робочої сили та виправні методи і заходи.

Проте на практиці управління змінами є найбільш складним з видів управління. Для його здійснення необхідно розпоряджатися великим списком співпрацюючих команд людей, що відповідають до додатки, операції і бізнес та орієнтуються на зміни і повністю виконуваних бізнес-послуг, й індивідуального компоненту. Для встановлення зв'язку між державними програмами, бізнес-процесами, соціальними послугами і додатками та інфраструктурою, що лежать в їх основі, необхідний паралельний проект управління конфігураціями.

Складність в управлінні змінами також складає і те, що таке управління спричиняє зміни у поведінці людини. Для зміни характеру поведінки людини необхідний об'ємний процес навчання для підвищення обізнаності і здобуття нових вмінь. Для успішної зміни організаційної культури і звичок найважливішою є співпраця на рівні департаментів і згуртована командна робота. Більше того, також необхідна й підтримка старшого керівництва для того, щоб підтримати вагу необхідності змін і підкреслити наслідки, в протилежному випадку, перешкод процесу і нездатності адаптуватися як для працівників, так і для самої організації.

Управління змінами є процесом пошуку і вирішення проблем. Управляти змінами – значить рухатися від проблемного стану до стану вирішеної проблеми. В цей процес залучено три типи дій: трансформація, скорочення і застосування. Цілі і дії трансформації пов'язані з ідентифікацією різниці між двома станами, проблемним і з вирішеною проблемою. Скорочення цілей відноситься до пошуку шляхів усунення цієї різниці.

Звичним визначенням поняття проблеми є ситуація, що вимагає дій, які невідомі в цій ситуації. Таким чином, необхідний процес пошуку рішення.

Іншими словами, пошук процедури дій приведе до стану вирішеної проблеми. Цей процес називають „вирішенням проблем”. А процес пошуку ситуацій, які потребують дій, називається „пошуком проблем”. В сукупності, два ці процеси (пошук і вирішення) допомагають встановити і дотримуватися напрямку в діях, який приведе до бажаної і передбачуваної зміни ситуації.

В основі управління змінами лежать назва і визначення проблеми зміни. В цьому процесі визначається майбутній стан, описується і визначається нинішній стан, а також приймаються рішення щодо структурованого, організованого процесу переходу від одного стану до іншого. Чим раніше розглядати можливість зміни, тим більше можливостей буде в учасників процесу передбачити і виділити умови та ризики, які могли не розглядатися в плані початкового проекту.

Організація та контроль за ходом виконання програми соціально – економічного та культурного розвитку Тернопільського району на 2011 рік здійснюється за такою процедурою.

Районна державна адміністрація визначає першочерговість виконання заходів з урахуванням пріоритетних напрямків програми і наявності фінансових та інших ресурсів.

Основні напрямки та окремі заходи програми можуть коригуватися з урахуванням соціально – економічної ситуації в регіоні з відповідним погодженням у встановленому порядку з Тернопільською районною радою та іншими органами виконавчої влади.

Механізм реалізації заходів та контроль за виконанням програми передбачає:

- постійний моніторинг виконання основних показників та заходів програми;
- щоквартальний розгляд питання про хід виконання програми на засіданнях колегії районної державної адміністрації;
- підготовку розпорядчих документів районної державної адміністрації з питань виконання програми;

- відповідальність виконавців, що беруть участь у реалізації заходів програми.

Координацію діяльності виконавців програми здійснює управління економіки районної державної адміністрації.

Районна державна адміністрація за підсумками року звітує про хід виконання програми та ефективність реалізації заходів програми на сесії районної ради.

В додатку В представлені основні показники проекту програми соціально-економічного та культурного розвитку на 2012 рік по Тернопільському району. Передбачається проведення підтримуючих акцій, а не тих які носять характер розвитку, причина цього – це декларативність проголошених напрямків реалізації програми. Для здійснення суттєвих кроків в розвитку соціально-економічної сфери Тернопільського району, необхідне виконання територіально-адміністративної реформи, зміни податкової системи, зміни схеми потоків фінансування, та відповідальних підрозділів за їх розподіл. Доречним в цьому випадку буде концепція громадської участі, яка передбачає залучення громадян до внесення пропозицій щодо першочергових напрямків реформування соціальної сфери та здійснення контролю.

Висновок до третього розділу

Основним завданням прогнозування в сфері соціального розвитку є передусім визначення на перспективний період потреб населення і можливостей їх задоволення в продуктах харчування, промислових товарах, побутових послугах, житло, освіту, послуги охорони здоров'я, культури, мистецтва.

Аналіз досягнутого рівня життя включає в себе комплекс показників, які забезпечують взаємну ув'язку і логічну послідовність розробки прогнозів. Основними серед цих показників є такі: соціально-демографічні; умови праці; узагальнюючі вартісні показники номінальних і реальних доходів населення; стан здоров'я і його зміни по населенню в цілому і окремим соціальним групам; показники споживання населенням основних продуктів харчування та непродовольчих товарів; узагальнюючі показники сфери обслуговування; житлові умови та комунальне обслуговування. У процесі прогнозування використовується система узгоджених показників: приватних, комплексних і зведених.

Економічне зростання визначається рядом факторів. В економічній науці широке поширення набула теорія трьох факторів виробництва. Суть її полягає в тому, що у створенні вартості продукту беруть участь праця, земля і капітал. В сучасних умовах трактування виробничих факторів отримала більш глибоке і розширювальне тлумачення. Сьогодні до них зазвичай відносять: працю; землю; капітал; підприємницькі здібності; науково-технічний прогрес.

Пріоритетне завдання соціально-економічного розвитку Тернопільського району на 2012 рік: 1) збільшення обсягів інвестицій у пріоритетні галузі економіки області; 2) сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю; 3) розвиток виробничої та соціальної

інфраструктури місцевого та загальнодержавного значення; 4) розвиток сучасного туристично–рекреаційної інфраструктури та підтримка культурного потенціалу і традицій; 5) створення умов для сталого розвитку людських ресурсів на базі функціонування ефективної системи соціальних послуг.

Для здійснення суттєвих кроків в розвитку соціально-економічної сфери Тернопільського району, необхідне виконання територіально-адміністративної реформи, зміни податкової системи, зміни схеми потоків фінансування, та відповідальних підрозділів за їх розподіл. Доречним в цьому випадку буде концепція громадської участі, яка передбачає залучення громадян до внесення пропозицій щодо першочергових напрямків реформування соціальної сфери та здійснення контролю.

Висновки

На сьогодні в науковій теорії і практиці існує декілька методів зреалізування інновацій, це план, модель, програма, прожект, проект, прогноз. Вказані способи є формами конструювання майбутнього, ще не існуючого в різних аспектах буття людини. Їх результати є культурними, так як до них безпосередньо причетна людина, вона витрачає на них свої зусилля, реалізує власні бажання. Наукові передбачення, ґрунтуються на дослідженні, вони надають людям впевненості у спрямуванні природності речей в бажану сторону. Їх завдання поетапне впровадження змін.

Проект – систематизуючи спосіб реалізації певної системи вимірів і критеріїв конструювання із обов'язковим врахуванням технологічних особливостей втілення інновації, її надійності та керованості;

Проектування може бути зв'язане з удосконаленням функцій таких соціальних інститутів, як економіка, політика, освіта тощо, зі створенням умов для ефективної діяльності в будь-якій сфері. Тому актуальності набуває саме соціальне проектування, завдання якого удосконалення дійсності, конструювання сприятливого майбутнього для людини.

Соціальне проектування має орієнтуватися не на суб'єктивні бажання, а на знання об'єктивних законів соціального розвитку та наукові методи.

Прогноз — науково обґрунтоване судження стосовно можливих станів об'єкта в майбутньому, альтернативні шляхи й терміни їх здійснення. Прогноз має випадковий характер, та оскільки він будується на підставі аргументованих наукових уявлень про стан і розвиток об'єкта, здійснення його є доволі ймовірним. Самі розробники прогнозу оцінюють його як очікуваний, імовірний стан об'єкта в майбутньому. Метою соціального прогнозування є створення наукових передумов для прийняття

управлінських рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Соціально-економічне прогнозування має здійснюватись системно, охоплюючи всі можливі аспекти соціального буття. Під системою соціально-економічного прогнозування розуміється певна єдність методології, організації і розробки прогнозів, що забезпечують їх узгодженість, спадкоємність і безперервність. Тому національне прогнозування носить комплексний характер, охоплюючи усі рівні і аспекти розширеного відтворення.

Будь-яка наука, об'єктом дослідження якої є сучасне суспільство, так чи інакше звертається до проблеми суспільної динаміки, оскільки саме вона — одна з найхарактерніших рис сучасного світу. Соціологія внаслідок своєї предметної орієнтації на пізнання суспільства як певної соціальної цілісності досліджує соціальні зміни як грань, аспект загальної динаміки суспільства. Категорія «соціальні зміни» має чітко визначений зміст, що дає змогу виділити соціальні зміни як різновид суспільної динаміки.

Аналіз вище описаних показників свідчать про те, що економіка і соціальна сфера Тернопільського району знаходяться в критичній ситуації. Після обґрунтування значень державні органи управління створюють механізми, що забезпечують економічну безпеку. Розробляється комплекс заходів законодавчо-правового, економічного, адміністративного характеру, спрямованих на те, щоб не допустити ситуацій, коли фактичні значення прогнозованих показників-індикаторів, відхиляються від їх порогових значень в небажаних напрямках і розмірах. Таким чином, запобігають можливі загрози в тих чи інших сферах економіки, соціальному секторі.

В умовах посиленої інтеграції України у світове господарство, її участь у міжнародному поділі праці повинно мати на меті забезпечення економічного зростання, підвищення стійкості економічної та фінансової систем. В даний час характер участі Тернопільського району в міжнародному поділі праці не відповідає цим вимогам. У районі практично немає

виробничої сфери. Це не сприяє створенню міцної економічної бази в країні, розвитку нових технологій. Не сприяє вона також зміцненню фінансової стабільності, не гарантує регулярні надходження валютних доходів у достатніх обсягах внаслідок сильної мінливості кон'юнктури світових ринків продукції паливно-енергетичного комплексу, зокрема цін на неї.

Для створення достойного рівня проживання у Тернопільському районі, а також для покращення його майбутнього об'єктом державної політики мають стати процеси формування тих прошарків середнього класу, життєвий рівень який за умов економічної кризи не тільки не знизився, а навпаки, стати значно вищим. Ці прошарки об'єднують життєво активних людей, індивідуальні особливості та професійні навички яких за умов послаблення регламентації економічних та соціальних процесів змогли реалізуватися та забезпечити їхнім власникам відповідний рівень доходів. За своїм складом "вгаразділі" прошарки середнього класу вельми різноманітні. До них входять підприємці та комерсанти приватних, малих та спільних підприємств, службовці банківських структур, спеціалісти та кваліфіковані робітники певного фаху, які працюють переважно у недержавному секторі економіки. Оскільки "вгаразділі" прошарки середнього класу завдяки здійсненню економічних перетворень підвищили свій життєвий рівень і суспільний статус, вони схильні підтримувати подальше змінення ринкової економіки. Ці прошарки становлять важливу складову поки що не дуже чисельної соціальної бази ринкових реформ.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Київ.- 23 березня 2000р.
2. Антонюк, Г.А. Социальное проектирование и управление общественным развитием: Теоретико-методолог. аспект / Г.А. Антонюк. Минск: Веды, 1986. -203с.
3. Беседін В. Ф. Прогнозування і розробка програм (Методичні рекомендації). - К.: Либідь, 2003р. – 256с.
4. Бестужев – Лада И.В. Нормативное социальное прогнозирование: возможные пути реализации целей общества. – М.: Наука, 1987. – 216с.
5. Бестужев – Лада И.В. Прогнозне обґрунтування соціальних нововведень. М.: Наука, 1993р. – 392с.
6. Бестужев-Лада И.В., Наместникова Г.А. Технологии прогнозных разработок социальных проектов. – М.,1992. – 326с.
7. Бокс Дж., Дженкинс Г. Анализ временных рядов. Прогноз и управление.- М.: Мир, 1974. – 219с.
8. Боровиков В.П., Ивченко Г.И. Прогнозирование в системе STATISTICA в среде Windows. Основы теории и интенсивная практика на компьютере: Учеб. Пособие.-М.: ФиС,2006р. – 368с.
9. Бригадир М. Різновиди наукового проектування. // Вітакультурний млин.-2005.- Модуль 1. – с.27-29
10. В. Богданович, А. Семенченко // Економіка України : Політико-економічний журнал Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України та Національної академії наук України. - 2007. - N 2. - с. 13-27
11. Васильев Ю. П. практикум по теории управления, 2-е изд., доп. - М.: Финансы и статистика, 2005. — 304 с.

12. Верба В. А., Загородніх О. А. Проектний аналіз: Підручник. — К.: КНЕУ, 2000. — 322 с.
13. Винн Р., Холден К. Введение в прикладной эконометрический анализ. - М.: ФиС, 1981р. – 294с.
14. Гавриленко И.Н. Исторический акционализм // Константы: альманах социальных исследований. – 1999. – № 2.
15. Гавриленко І.М., Мельник П.В., Недюха М.П. Соціальний розвиток: Навчальний посібник. – Київ, 2001. – 484 с.
16. Гальперин В.М. и др. Макроэкономика. - Санкт-Петербург, "Экономическая школа", 1994. – 352с.
17. Геєць В.М. Секторальні моделі прогнозування економіки України / За ред. академіка НАН України. - К.: Фенікс, 1999. – 304с.
18. Гнибіденко І. Ф., Колот А. М., Новікова О. Ф. та ін.; Соціальна безпека : теорія та українська практика : монографія / за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
19. Головаха Є., Паніна Н. Українське суспільство 1992-2008: Соціологічний моніторинг. Київ., 2008. - 85 с.
20. Горелова В.Л., Мельникова Е.Н. Основы прогнозирования систем. - М.: Высшая школа, 1986.-287 с.
21. Дадаян В.С.. Моделирование народнохозяйственных процессов. - М.: Экономика, 1973. - 479с.
22. Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник. - Вид. 2-ге, перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2002. - 472 с.
23. Дворецька Г.В. Соціологія праці / Г.В. Дворецька, В.П. Махнарилов. – К. : Вища школа, 2000. –352 с .
24. Жильцов О. Сучасні підходи до проектування навчального процесу в умовах євроінтеграції / Олексій Жильцов // Вища шк. – 2009. – № 11. – С. 40–49.
25. Евдокимова Е. Проект как мотивация к познанию / Е. Евдокимова // Дошк. воспитание. – 2003. – № 3. – С. 20–24.

26. Ильин Г. Л. Проектное образование как способ осмысления развития ребенка / Г. Л. Ильин // Шк. технологии. – 2007. – № 4. – С. 56–59.
27. Каган М.С. Философия культуры. / М. С. Каган – Санкт-Петербург, ТОО ТК «Петрополис», 1996. – 416 с.
28. Кантор К. Два проекта всемирной истории / К. Кантор // Вопросы философии. – 1990.- № 11.
29. Кияшко А. А. Педагогическое проектирование в контексте образовательной деятельности / А. А. Кияшко // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали ІІ Міжнар. наук.-прак. конф., 2–5 жовт. 2005 р. – Луганськ, 2005. – Ч. 3. – С. 175–180.
30. Кобиляцький Л. С. Управління проектами: Навч. посіб. / Л. С. Кобиляцький — К.: МАУП, 2002. – 200 с.
31. Колесникова И. А. Виды педагогических проектов / И. А. Колесникова // Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / М. П. Горчакова-Сибирская ; под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – 3-е изд., стер. – М. , 2008. – Гл. 5. – С. 96–139.
32. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская ; под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 288 с.
33. Костіна Н.І., Алексєєв А.А., Василик О.Д. Фінанси: система моделей і прогнозів: Навчальний посібник.-К.: Четверта хвиля,1998. – 363с.
34. Кравченко В. И. Прикладная социология и менеджмент. — М., 1985. – 265с.
35. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. / Сергій Кримський – К.:ПАРА ПАН,2003. – 240 с.
36. Кримський С. Б. Проективна наука постіндустріального суспільства / Сергій Кримський // Пульсар. – 1998. – №1. – С. 49-54.

37. Кугаенко А.А. Основы теории и практики динамического моделирования социально-экономических объектов и прогнозирования их развития.- М.: Вузовская книга, 1998. – 392с.
38. Лібанова Е.М. Людський розвиток регіонів України : аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
39. Луков В. А. Тезаурусная концепция социального проектирования. - М.: Флінта: Соціум, 2001. – 244с.
40. Луков В.А. Социальное проектирование: Учеб. пособие. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Изд-во Моск. гуманит.-социальн. академии: Флінта, 2003. – 240с.
41. Льюис К.Д. Методы прогнозирования экономических показателей.- М.: Финансы и статистика, 1986. – 133с.
42. Макеев С.А. Процеси соціальної структуризації в сучасній Україні / Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. / Під ред. М.О.Шульги. – К., 1999.
43. Михеев В.И., Зайцева М.И. Проблема социальных изменений XX века. – М.: Наука, 1987.
44. Наконечний С.І., Т.О.Терещенко, Т.П.Романюк. Економетрія. Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 1997. – 318с.
45. Науменко В. /., Панасюк Б. Я. Впровадження методів прогнозування і планування в умовах ринкової економіки.— К.: Глобус, 1995.— 200 с.
46. Ноджак Л. С. Демографічний розвиток і формування трудового потенціалу регіонів України/ Л. С Ноджак // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Випуск 11. – 2002. –С. 51-54.
47. Осауленко О.Г. Україна у цифрах у 2008 році : [стат. зб.] / за ред. акцією О. Г. Осауленка; відп. за вип.Н. А. Павленко. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – 258 с.

48. Осипова Н. П., Воднік В. Д., Клімова Г. П. та ін. Соціологія: Підручник /; За ред. Н. П. Осипової. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.
49. Парсаданов Г.А. Планирование и прогнозирование социально-экономической системы: Учебное пособие. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2005. - 212 с.
50. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття: Навч.посібник. – К.: Либідь, 1996. – 224с.
51. Полторац В. А. Соціологія: Основи соціології праці та управління. .– К. 2002. – 326с.процесів. – К., 1998. – 319 с.
52. Пригожин И., Стингерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. / И. Пригожин, И. Стингерс – М.: Прогресс, 1986. – 431 с.(-8)
53. Радугин А.А., Радугин К.А. Введение в менеджмент: соціологія организации и управления. Воронеж, 1995р. – 364с.
54. Саркисян С.А., Голованов Л.В. Прогнозирование развития больших систем. - М.: Статистика, 1975. – 192с.
55. Слезингер Г.Э. Социальная экономика: Учебник. – М.: Издательство “Дело и Сервис”, 2001. – 368 с.
56. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / За ред. Воловича В.І. – К.: Укр. центр духовної культури, 1998. – 736с.
57. Танчин І.З. Соціологія. Навчальний посібник.- К.: Знання. - 2008. - 351 с.
58. Тощенко Ж. Т. Социология: 2-е изд., доп. и перераб. М.: Прометей: Юрайт-М, 2001. 511 с.
59. Хилл П. Наука и искусство проектирования. / П. Хилл – М.: Мир, 1973. – 264 с.
60. Холден К., Піл Д.А., Томпсон Дж. Л. Економічне. К.: Інформтехніка – ЕМЦ, 1996 – 216 с.
61. Шелобаев С.И. Математические методы и модели в экономике, финансах, бизнесе: Учеб.пособие для вузов.-М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 374с.

62. Антонюк С.В. Як розробити соціальний проект. [Електронний ресурс] // <http://www.edu.Zelenogorsk.ru>
63. Види проектів та їх класифікація. [Електронний ресурс] // <http://www.translationcenter.ru/projektklasifikation>
64. Соціальний інвестиційний проект [Електронний ресурс] // <http://www.knsk.ru>
65. Природа соціального проектування. [Електронний ресурс] // <http://www.society.Polby.ru>
66. <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ternopil/>
67. http://ukrstrategy.org/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=3
68. <http://www.trrada.te.ua/555>

Додатки

Додаток А

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ

соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільського району на 2012 рік

№ з/п	Пріоритетне завдання соціально-економічного розвитку	Проблема, на розв'язання якої, буде спрямоване пріоритетне завдання	Обсяги фінансування (тис.грн.)				Головний розпорядник коштів або відп. виконавець
			всього	Держ. бюджет	Місц. бюдж.	Інші джерела	
1	Збільшення обсягів інвестицій у пріоритетні галузі економіки області	Розширення експортних поставок виготовленої продукції.				Кошти підприємства	ТОВ «Се Борднетце – Україна»
		Покращення ділового клімату, стимулювання розвитку малого підприємництва за рахунок коштів місцевого бюджету	40		40		Тернопільська районна державна адміністрація
		Впровадження нових сучасних технологій в системі виробництва свинини, шляхом будівництва маточника на 400 свиноматок	27000			27000	ПАП «Агропродсервіс»
2	Сприяння впровадженню ресурсо- та енергозберігаючих технологій, систем управління якістю	Модернізація котелень та котельного обладнання на об'єктах бюджетної сфери та комунальної теплоенергетики	300	50	250		Відділ освіти, відділ культури і туризму, ТРТМО
		Впровадження електроопалення на об'єктах бюджетної сфери	989	989			Відділ культури і туризму, відділ освіти
		Проведення санації житлових будинків та будівель бюджетних установ	483	420	63		Відділ освіти, відділ культури і туризму, ТРТМО

3	Розвиток виробничої та соціальної інфраструктури місцевого та загальнодержавного значення	Завершення реконструкції дитячого садка с.Ігровиця	160	100	50	10	Виконком Ігровицької сільської ради
		Завершити будівництво дитячого садка в с.В.Гаї	2450	2205	205	40	Виконком Великогаївської сільської ради
		Будівництво школи-садка в с.Гаї Шевченківські	17000	13800	1700	1500	Виконком Гаї Шевченківської сільської ради
		Будівництво гуртового сільськогосподарського ринку в с.Петриків Тернопільського району	57600	37500	200	19900	Тернопільська районна рада
		Реконструювати стоматологічне відділення ЦРП	100		100		ТРТМО
		Реконструювати фізіотерапевтичне відділення	300		300		ТРТМО
4	Розвиток сучасного туристично–рекреаційної інфраструктури та підтримка культурного потенціалу і традицій	Нарощування потужностей туристично – рекреаційної інфраструктури: - продовження будівництва готельно – ресторанного комплексу с. Байківці; - будівництво готельних комплексів на території Довжанківської та Підгороднянської сільських рад				Власні кошти підприємців	Приватні підприємці
5	Створення умов для сталого розвитку людських ресурсів на базі функціонування ефективної системи соціальних послуг	Надання соціальних послуг особам, які потребують постійного стороннього догляду і не перебувають на обліку в територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг)	70,0	35,0	35,0	0,0	Управління праці та соціального захисту населення Тернопільської райдержадміністрації
		Забезпечення соціального захисту безробітних громадян, в тому числі за рахунок: - своєчасної та повної виплати допомоги по безробіттю; - надання дотацій роботодавцям на створення додаткових робочих					Міськрайонний центр зайнятості

		<p>Місце для працевлаштування безробітних (730 осіб);</p> <ul style="list-style-type: none">- професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних (90 осіб);- залучення до участі в оплачуваних громадських роботах (220 осіб);- витрати на інформаційно – консультативні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.					
--	--	--	--	--	--	--	--

Додаток Б

Проекти розвитку Тернопільського району

Назва проекту програми	Координатор розробки програми
Районні та Тернопільська міська стратегії розвитку територій	Головне управління економіки
Програма соціально-економічного-економічного розвитку області на 2007-2011 роки	Головне управління економіки
Програма збільшення обсягів залучення інвестицій для економічного розвитку області на 2007-2011 роки	Головне управління економіки
Комплексна програма розвитку зовнішньоекономічної діяльності області на 2009-2011 роки	Управління зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності
Програма розвитку малого підприємництва на 2009-2010 роки та концептуальних напрямків розвитку бізнесу на період до 2015 року	Головне управління економіки
Програма розвитку великотоварного виробництва сільськогосподарської продукції	Головне управління агропромислового розвитку
Програма розширення виробництва біодизелю та етанолу на 2007-2015 роки	Головне управління агропромислового розвитку
Комплексна програма інноваційного розвитку основних галузей переробної та харчової промисловості	Головне управління агропромислового розвитку
Програма збільшення залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток АПК	Головне управління агропромислового розвитку
Програма прискорення соціального розвитку на селі на 2007-2015 роки	Головне управління агропромислового розвитку
Програма розвитку інфраструктури переробного комплексу області	Головне управління агропромислового розвитку
Програма розвитку міжнародного співробітництва на ринку технологій та ринку реалізації готової продукції АПК	Головне управління агропромислового розвитку
Програма підвищення рівня професійно-освітньої підготовки кадрів, підвищення якості робочої сили	Управління освіти і науки
Програма збереження і створення нових робочих місць	Головне управління праці та соціальної політики
Програма покращення охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки Тернопільської області на 2007-2011 роки	Державне управління охорони навколишнього природного середовища в області
Програма розвитку виробництва конкурентоспроможної продукції промисловими підприємствами області на 2007-2015 роки	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Програма підвищення ефективності надання соціальних послуг населенню	Головне управління праці та соціальної політики
Програма ефективного використання державних субвенцій та коштів місцевих бюджетів на розвиток виробничої та	Управління капітального будівництва

соціальної інфраструктури на середньостроковий період	
Програма впровадження дієвих систем управління житлово-комунальними підприємствами, житловими будинками та створення фонду соціального житла	Управління житлово-комунального господарства
Програма створення та накопичення регіонального матеріального резерву Тернопільської області для виконання заходів, спрямованих на запобігання і ліквідацію надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2007-2010 роки	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Програма захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь на 2007-2010 роки та прогноз до 2015 року	Обласне виробниче управління по меліорації і водному господарству
Розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 2010 року	Обласне виробниче управління по меліорації і водному господарству
Програма відродження малих річок в області	Обласне виробниче управління по меліорації і водному господарству
Програма захисту населення Тернопільської області від впливу іонізуючих випромінювань на 2007-2017 роки	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Програма моніторингу зсувних процесів на 2007-2010 роки	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Програма організації рятування людей на водних об'єктах Тернопільської області на 2007-2009 роки	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Програма створення обласного (регіонального) страхового фонду документації на 2007-2010 роки	Управління з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи
Програма науково-технічного та інноваційного розвитку Тернопільської області на 2007-2011 роки відповідно до сучасних вимог	Управління освіти і науки, головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Програма розвитку споживчого ринку області на період до 2011 року	Головне управління економіки
Програма розвитку автомобільних доріг по Тернопільській області на 2007-2015 роки	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Програма будівництва обходів населених пунктів області на 2007-2015 роки	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Програма ліквідації аварійно-небезпечних ділянок на	Головне управління

дорогах загального користування області	промисловості та розвитку інфраструктури
Програма покращання експлуатаційного стану доріг області у сільській місцевості	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Обласна та районні програми розвитку енергозберігаючих технологій та енергозбереження на 2007-2011 роки	Головне управління промисловості та розвитку інфраструктури
Схеми планування території області та районів і окремих територій – виробничих, курортних, рекреаційних, заповідних тощо	Управління містобудування та архітектури
Паспорт об'єктів культурної спадщини області	Управління містобудування та архітектури
Програма розвитку туризму відповідно до конкурентних переваг області та сучасних вимог на 2007-2011 роки	Управління з питань туризму

Додаток В

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ

проекту програми соціально-економічного та культурного розвитку на 2012 рік по Тернопільському району

Згідно з проведеним аналізом, у 2012 році валовий сукупний продукт основних сфер матеріального виробництва прогнозується в обсязі 1223050 тис. грн., що на 4,2% більше досягнутого рівня у 2011 році.

Питома вага промисловості у валовому сукупному продукті складе 53,5%, сільського господарства – 22,1%, торгівлі та послуг – 20,6%. Збільшення обсягу валового регіонального продукту пояснюється нарощуванням обсягів виробництва у промисловості, сільському господарстві, будівництві. Прогнозується збільшення обсягів роздрібного товарообігу та платних послуг.

Обсяг промислового виробництва (в порівняльних цінах станом на 1.01.2012 року) передбачається в сумі 654500 тис. грн., (+5,4%) до досягнутого рівня 2011 року.

На душу населення виробництво промислової продукції зросте на 510 гривень і становитиме 10100 гривень.

Серед основних видів товарів продовольчої групи у 2012 році прогнозується збільшення виробництва порівняно з 2011 роком обсягів спирту – на 14,5%, борошна – на 0,5%, ковбасних виробів - на 0,9%, хлібобулочних виробів – на 0,3%.

Серед непродовольчої групи прогнозується збільшення обсягів виробництва піску, гальки та щебеню – на 0,8%, конструкцій збірних для цивільного захисту з цементу – на 1,3%, сумішів бетонних готових до використання – на 0,9%.

Відповідно до програми економічного і соціального розвитку району у 2012 році планується виробити у **сільському господарстві** валової продукції (в порівняльних цінах 2005 року) на суму 270800 тис. грн., що більше показника 2011 року на 0,6%, в тому числі сільськогосподарськими підприємствами - 137020 тис. грн., господарствами населення – 133780 тис. грн., зокрема по всіх категоріях господарств передбачається виробити:

зерна – 99,0 тис. тонн,

цукрових буряків – 72,5 тис. тонн,

картоплі – 61,0 тис. тонн,

овочів – 28,01 тонн,

молока – 19,50 тис. тонн

м'яса – 8,20 тис. тонн

яєць – 87,0 млн. шт.

В рослинництві виробництво зерна в 2012 році очікується нижче минулорічного рівня, оскільки посушлива осінь та несприятливі умови перезимівлі озимі не сприятимуть високому урожаю. В буряківництві очікується зменшення виробництва цукросировини на 22,4% , що пов'язано з раціональним веденням сівозміни.

В тваринництві при відсутності державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам через дотування та здешевлення кредитів на відновлення тваринницьких приміщень та на поголів'я молочного стада ВРХ збільшення виробництва молока в районі буде під загрозою.

В механізації з метою економії планується продовжувати впроваджувати передові енергозберігаючі технології, підтримувати коефіцієнт готовності машинно – тракторного парку не менше 90%, продовжувати оновлювати машинно – тракторний парк новою високопродуктивною технікою вітчизняного та зарубіжного виробництва, для економії коштів, та покращення ведення сільськогосподарських робіт.

Автотранспортними підприємствами району планується в 2012 році перевезти: 336,0 тис. тонн вантажів, що становить 100,2% до 2011 року і 2330,0 тис. чол., що становить 100,4% до 2011 року.

У 2012 році прогнозується збільшення **обсягу роздрібного товарообігу** на 6,0%, який складе 251,7 млн. гривень, платних послуг – на 10,4% і становитиме 48,8 млн. гривень.

Зростання обсягів роздрібного товарообігу та реалізованих платних послуг передбачено за рахунок розширення мережі магазинів та маркетів „Теко” споживчої кооперації, об’єктів з надання послуг, впровадження прогресивних методів торгівлі, розвитку сфери додаткових послуг, підвищення якості торговельного та побутового обслуговування населення, легалізації роздрібного товарообігу та послуг.

В районі у наступному році прогнозується відкрити понад 15 торговельних підприємств, в тому числі 3 маркети споживчої кооперації, більше 3 підприємств ресторанного господарства та понад 9 підприємств побутового обслуговування населення.

Головним завданням у сфері внутрішньої торгівлі є стабілізація цін на споживчому ринку, в тому числі на соціально значущі продовольчі товари, збільшення реалізації продукції місцевих товаровиробників.

Забезпечення високого рівня обслуговування населення, сприяння товарному насиченню споживчого ринку, розширення асортименту товарів та поліпшення їх якості з урахуванням попиту вплине на покращення показників обсягу роздрібного товарообороту та реалізованих послуг.

Загальний фонд оплати праці працівників, зайнятих у галузях економіки, на 2012 рік прогнозується в сумі 289840 тис. грн., або ріст на 13,0% до минулого року.

За прогнозними розрахунками у 2012 році рівень **середньомісячної заробітної плати**, працівників зайнятих у сферах економічної діяльності становитиме 2170,7 гривень, зросте на 13,0% до минулого року.

Програмою зайнятості населення району передбачається створити в 2012 році - 1100 нових робочих місць, що на 8,2% менше, ніж у минулому році.

У 2012 році за рахунок всіх джерел фінансування в економіку району передбачається залучити **361,4 млн. гривень капітальних інвестицій**, в тому числі в основний капітал – 257,0 млн. гривень, що в порівняльних цінах на 12,5% більше, ніж очікувалось освоїти в 2011 році.

Обсяг інвестицій у житлове будівництво становитиме 90 млн. гривень, що на 5,9% більше рівня, очікуваного за 2011 рік.

Всіма суб'єктами господарювання в 2012 році передбачається **ввести в експлуатацію 34 тис. кв. метрів загальної площі житла**, дошкільний заклад освіти на 115 місць.

За прогнозними розрахунками, передбачено залучити в економіку району 2,6 тис. доларів США прямих іноземних інвестицій та довести їх обсяги до 6150,0 тис. доларів США.

Згідно з проведеним аналізом у 2012 році триватиме тенденція зростання загальної кількості **малих підприємств** та фізичних осіб-підприємців, які діятимуть в районі.

Кількість малих підприємств планується збільшити на 1,5% і довести до 274 одиниці, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців збільшиться на 0,5% і становитиме 4,2 тис. підприємців. Чисельність працюючих у бізнесових структурах збільшиться на 0,9% і складатиме 2370 осіб. За рахунок малого підприємництва передбачається створити 530 робочих місць.

Прогнозується також зростання надходжень до бюджетів від діяльності підприємницьких структур на 0,3% більше, ніж у 2011 році.

Поряд із організаційною, ресурсною та фінансово-кредитною підтримкою розвитку малого бізнесу в районі актуальним залишається завдання детінізації економічних процесів у сфері малого підприємництва.

Соціальна сфера

Охорона здоров'я

У 2012 році планується:

Зміцнення матеріальної бази:

Завершити будівництво ФАПу с. Дубівці;

Провести капітальну реконструкцію:

- реконструювати стоматологічне відділення ЦРП;
- реконструювати фізіотерапевтичне реабілітаційне відділення з розширенням комплексу водолікування;
- реконструювати приміщення для розташування нового цифрового флюографа.

Провести поточні ремонти ЛПЗ району: ФАПи Козівка, Драганівка, Білоскірка.

Забезпечити погодження договірних цін і актів виконаних робіт з метою покращення здійснення технічного нагляду за капітальним ремонтом, реконструкцією в медзакладах.

Забезпечити повний комплекс робіт по підготовці лікувально-профілактичних закладів району до роботи в осінньо-зимовий період.

Проводити роботу на виконання "Програми технічного оснащення ЛПЗ району".

Культура

У 2012 році планується:

- здійснити поповнення фондів бібліотек району;
- провести поетапну комп'ютеризацію бібліотечної галузі;
- провести встановлення шатрового даху клубу с. Мар'янівка;
- встановлення засобів обліку теплої енергії, реконструкція системи опалення районного будинку культури;
- ремонт покрівлі будівлі будинку культури та бібліотеки с. В. Глибочок;
- провести внутрішній ремонт центральної бібліотеки;

- продовжити відбудову клубу с. Миролюбівка зруйнованого внаслідок стихійного лиха (наявна проектно – кошторисна документація і експертиза проекту);
- завершення будівництва клубу с. Застав'я;
- реконструкція клубу в с. Ангелівка;
- завершення реконструкції та введення в експлуатацію адмінбудинку (будинок культури, бібліотека, ФАП) в с. Чернелів – Руський;
- забезпечити збереження, відродження та розвиток народних художніх промислів;
- забезпечити розвиток та популяризацію аматорського мистецтва, фольклору, свят та обрядів;
- забезпечити збереження та охорону пам'яток історії та культури району;
- забезпечити організацію та проведення обласного фестивалю фольклорних колективів «Етно – літо»;
- забезпечити участь у Всеукраїнських, обласних фестивалях – конкурсах;
- забезпечити організацію та проведення районних оглядів конкурсів:
- огляд – конкурс вертепів «Нова радість стала»;
- огляд – конкурс виконавців гумористичних творів «Скриня сміху»;
- огляд – конкурс танцювальних колективів «Тернопільська танцювальна весна 2012»;
- забезпечити організацію та проведення гідного святкування 140 – річниці від дня народження славетної співачки С.Крушельницької;
- придбання крісел для будинку культури с. Чернелів – Руський.

Освіта

З метою вирішення проблем освітньої галузі, розвитку матеріально – технічної бази на 2012 рік планується здійснити наступні заходи:

- Капітальний ремонт котельні Мар'янівської ЗОШ І-ІІ ст.;
- Капітальний ремонт котельні Петриківської ЗОШ І-ІІ ст.;
- Ремонт теплотраси Петриківської ЗОШ І – ІІ ст. та Мишковицької ЗОШ І-ІІІ ст.;

- Капітальний ремонт котельні Острівської ЗОШ І-ІІІ ст.;
- Заміна котла в паливній :
- Лозівської ЗОШ І-ІІІ ст.
- В.Гаївської ЗОШ І-ІІІ ст.
- Капітальний ремонт перекриття та підсилення даху Білецької ЗОШ І-ІІ ст. (корпус №2);
- Капітальний ремонт стель Білецької ЗОШ І-ІІ ст. (корпус №1) – 3 кімнати;
- Капітальний ремонт перекриття одного класу та частково коридор Великобірківської ЗОШ І-ІІІ ст.- гімназії (корпус №2);
- Влаштування системи опалення та котла на тверде паливо Жовтневої ЗОШ І-ІІ ст. (корпус №2);
- Влаштування опалення в їдальні Плотницької ЗОШ І-ІІ ст.;
- Ремонт фасаду центрального входу Почапинської ЗОШ І-ІІІ ст.;
- Заміна входних дверей у Великоберезовицькому дитячому садку;
- Частковий ремонт фасаду Лозівської ЗОШ І-ІІІ ст., Білецької ЗОШ І-ІІ ст.;
- Введення в дію дитячого садка в с. Великі Гаї на 115 дітей;
- Завершення облаштування дитячого садка с.Гаї Шевченківські;
- Завершення реконструкції дитячого садка с. Ігровиця;
- Відкриття додаткових груп у Баворівському, Великоглибочецькому, Грабовецькому, Скоморохівському ДНЗ;
- Відкриття НВК ” Лозівська ЗОШ І-ІІІ ст.- дитячий садок”;
- Реорганізація Дичківської ЗОШ І-ІІ ст. у комунальний заклад НВК ”Дичківська ЗОШ І-ІІ ст. – дошкільний навчальний заклад”;
- Реорганізація Грабовецької ЗОШ І-ІІ ст. у комунальний заклад НВК «Грабовецька ЗОШ І-ІІ ст. – дошкільний навчальний заклад”;
- Заміна вікон в комунальних закладах Великоглибочецької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. Я.Стецька, Буцнівська ЗОШ І-ІІІ ст., Мишковицька ЗОШ І-ІІІ ст., Білецька ЗОШ І- ІІ ст. (корпус №2);
- Ремонт спортових залів Великоглибочецької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. Я.Стецька, Великогаївської ЗОШ І-ІІІ ст.;

- Ремонт покрівлі в Козівківській ЗОШ І-ІІст.;
- Ремонт їдальні в Йосипівській ЗОШ І-ІІст.